

УДК 930.2:[655.41:061.2:08](477.8) “187/188”

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/his.2023.55.13424>

ОРГАНІЗАЦІЯ ПУБЛІКАЦІЙ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ВИДАНЬ ТОВАРИСТВА ІМЕНІ МИХАЙЛА КАЧКОВСЬКОГО У 1875–1885 рр.

Олександр СЕДЛЯР

Львівський національний університет імені Івана Франка,

Наукова бібліотека

вул. Драгоманова, 5, Львів, 79601, Україна,

e-mail: ol.sedlyar@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3787-9744>

Для реалізації одного з ключових завдань галицьких русинів – просвіти народу – у другій половині XIX ст. з'явився кілька громадських організацій, серед яких було й русофільське Товариство імені Михайла Качковського. У статті розглянуто організацію книговидання та книгорозповсюдження цього товариства (основної діяльності, спрямованої на виконання завдань товариства) протягом перших десяти років. За цей час керівництву товариства вдалося відлагодити організацію видавничого процесу та поширення видань. Безпосередньо організацію книговидання займався редакційний комітет, видавничу програму та кінцеві рішення щодо окремих книжок ухвалював відділ Товариства ім. М. Качковського. Протягом 1875–1885 рр. товариству вдалося видати 92 книжки у 122 випусках та дві додаткові. Книжки Товариства ім. М. Качковського були невеликого обсягу (1–3 арк.) та формату і мали характер періодичного видання, виходили у світ щомісяця. Члени товариства отримували їх безкоштовно за посередництвом філій та агентур Товариства ім. М. Качковського або напряму поштою зі Львова. Видання можна було придбати у деяких книгарнях, у різних осередках товариства та в окремих осіб, проте такий спосіб розповсюдження не був пріоритетним для товариства. Оцінки видавничої діяльності (головно це стосувалося змісту видань) та логістики доставки книжок Товариства ім. М. Качковського членам з боку галицьких русинів були досить критичними, однак керівники товариства пояснювали наявні недоліки пасивністю галицьких русинів як авторів просвітницької літератури, промоторів і розповсюджувачів видань на провінції, невисоким рівнем пропонованих рукописів і постійним браком коштів.

Ключові слова: Товариство ім. М. Качковського, просвіта народу, популярна література для народу, історія українського книговидання, галицьке русофільство.

8 (20) серпня 1874 р. у Коломиї відбулися установчі збори Товариства імені Михайла Качковського – руської (української) громадської організації, яка мала займатися просвітою галицьких русинів передовсім через видання дешевої популярної літератури для народу. Це товариство не стало першою руською просвітницькою організацією в Галичині – подібну мету мали засновані раніше товариства “Галицько-руська матиця” (з 1848 р.)

і “Просвіта” (з 1868 р.). Ініціатори створення Товариства ім. М. Качковського, галицькі русофіли на чолі з греко-католицьким священником Іваном Наумовичем, врахували досвід вже існуючих руських товариств (насамперед русофільської “Галицько-руської матиці”) і спробували запропонувати галицьким русинам новий формат роботи просвітницької громадської організації. Від “Матиці” вона мала відрізнятися активністю та зосередженістю передовсім на популярній літературі для простолюду (селян та небагатих міщан), а від “Просвіти” – підкресленою лояльністю до традиції (повага до давньої літературної мови, правопису, історії Русі, а також релігійно-моралізаторськими текстами) та спробами максимально поширитися у галицькій провінції через створення філій і проведення загальних зборів поза межами Львова.

Від перших зборів 1874 р. керівництво Товариства ім. М. Качковського зосередилося на залученні якомога більшої кількості членів та на активній видавничій діяльності. Ці процеси були взаємно пов’язані: зростання числа членів означало збільшення прибутків товариства (завдяки сплаченим членським внескам – основній статті прибутків), а додаткові кошти дозволяли інтенсифікувати видавничу діяльність, опублікувати більше книжок, урізноманітнити їх тематику, залучити кращих авторів і тим самим привернути увагу до товариства нових потенційних членів. Таким чином, видавнича діяльність і розповсюдження своїх книжок стали чи не основним завданням Товариства ім. М. Качковського, а результати цієї діяльності значним чином визначали успішність товариства і, опосередковано, реалізацію просвітницької програми галицьких русинів загалом.

Мета цієї статті – розглянути та охарактеризувати організацію підготовки до друку та публікації видань Товариства ім. М. Качковського та особливості їх розповсюдження.

Хронологічні рамки статті охоплюють перші десять років (1875–1885) видавничої діяльності Товариства ім. М. Качковського. На мою думку, це дозволить достатньо впевнено визначити особливості організації та основні пріоритети видавничої діяльності та книгорозповсюдження на першому етапі функціонування товариства при одночасній можливості детального розгляду статистичних показників і окремих оцінок його членів.

Джерельну базу статті складають передовсім опубліковані у 1875–1885 рр. видання Товариства ім. М. Качковського¹, ювілейна книга про товариство з нагоди його 25-ліття² та матеріали русофільських періодичних видань

¹ Перелік усіх видань Товариства ім. М. Качковського за 1875–1885 рр. подано у: Б. А. Д[ѣдицкій], “Осмотръ просвѣтительной дѣятельности Общества им. Михаила Качковскаго за первыхъ 12 лѣтъ его существованія,” у *І. Львовская Ставропигія и 300-лѣтній праздникъ еи существованія. Оповѣданье Богдана А. Дѣдицкаго, члена Ставропигійскаго Института. II. Счастнйй Потоцкій и Христина Коморовска. Историчне оповѣданье Василія Чернецкаго*, ([Львѣвъ, 1886]), 70–84. (Ізданія Общества имени М. Качковскаго 121 и 122).

² Осипъ Мончаловскій, *Памятная книжка въ 25-лѣтній юбилей Общества имени Михаила Качковскаго*, под ред. Богдана Дѣдицкаго (Львовъ: Изъ печатни Ставропигійскаго Института, 1899). (Ізданіе Общества им. Михаила Качковскаго 285).

того часу: газет “Слово”, “Русская Рада”, “Проломъ” / “Новый проломъ” і журналу І. Наумовича “Наука”. З огляду на те, що документація товариства за перші роки його діяльності майже не збереглася, особливе джерелознавче значення мають опубліковані у “Слові” звіти про засідання виділу та загальні збори. Окрім того, у статті частково використані листи членів товариства до його керівництва за 1884–1885 рр., які зберігаються у фонді 182 Центрального державного історичного архіву України у Львові.

Сучасні дослідники громадської діяльності галицьких русинів другої половини XIX ст. періодично звертали увагу на Товариство ім. М. Качковського. Як правило, історики розглядають його діяльність в контексті розвитку русофільського руху в Галичині другої половини XIX – початку XX ст., недостатньо зосереджуючись на результатах видавничої активності цього товариства. Серед найпомітніших публікацій варто відзначити вже досить давню статтю американського історика Павла-Роберта Магочія (Магочі)³, монографії німецької дослідниці Анни Вероніки Вендланд⁴ та вченого зі Львова Олексія Сухого⁵, окремі підрозділи яких присвячені історії Товариства ім. М. Качковського, а також дисертацію⁶ і низку статей історика з Тернополя Володимира Лукашів. Одна з його статей безпосередньо присвячена видавничій діяльності товариства⁷. Щоправда, всі статті В. Лукашів стосуються різних аспектів діяльності Товариства ім. М. Качковського за 40 років (1874–1914 рр.), тому перші роки історії товариства там висвітлені недостатньо детально. Окрім того, основну увагу цей дослідник зосередив на вивченні ролі і місця Товариства ім. М. Качковського у громадському житті галицьких українців (вужче – їх русофільської частини), а видавнича тематика для нього не була пріоритетною⁸.

³ Павло Роберт Магочій, “Культурні організації як засіб національного відродження: товариство «Общество имени Михаила Качковского» в Галичині,” у Павло Роберт Магочій, *Галичина (історичні есе)* (Львів, 1994), 185–227.

⁴ Анна Вероніка Вендланд, *Русофіли Галичини. Українські консерватори між Австрією та Росією, 1848–1915* (Львів: Літопис, 2015), 288–348 (підрозділ “Русофільська діяльність у народі II: рух за народну освіту”).

⁵ Олексій Сухий, *Від русофільства до москвофільства (російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у XIX столітті)*. (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2003), 312–351 (підрозділ “Товариство імені Михайла Качковського”).

⁶ Володимир Лукашів, “Діяльність «Товариства ім. М. Качковського» в Східній Галичині (друга половина XIX – початок XX ст.)” (автореф. дис. канд. іст. наук, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2014).

⁷ Володимир Лукашів, “Видавнича діяльність «Товариства ім. М. Качковського» (друга половина XIX – початок XX ст.),” у *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Тернопіль і Тернопіль в історії та культурі України і світу (від найдавніших часів до сьогодення)”*, ред. Іван Зуляк (Тернопіль, 2012), ч. II, 172–177. На жаль, цей збірник опубліковано невеликим накладом і він відсутній у наукових бібліотеках Львова.

⁸ Зокрема, в авторефераті його дисертації видавничій діяльності Товариства ім. М. Качковського присвячено лише два абзаци, причому допущено помилку у визначенні кількості видань товариства (автор вважає, що їх упродовж 1874–1914 рр. вийшло у світ тільки 120; див.: Лукашів, “Діяльність «Товариства ім. М. Качковського»,” 10).

Якщо зосередити увагу на просвітницько-видавничій діяльності для простолюду галицьких громадських організацій 70–80-х років XIX ст. загалом, то українські історики та книгознавці до цього часу не запропонували комплексних студій, натомість подібні праці є у польських вчених. Важливою є монографія Єжи Поточного⁹, де детально розглянуто специфіку просвітньої діяльності різних товариств (переважно польських, однак, у монографії добре розкрита діяльність української “Просвіти”; щоправда Товариство ім. М. Качковського згадане лише побіжно), тематику та розповсюдження їх видань. Цікаво, що, незважаючи на деякі відмінності в умовах діяльності польських і руських (українських) просвітницьких товариств, їх видавничі пріоритети, проблеми із поширенням видань та формуванням читацької аудиторії, як доводить автор, були дуже подібними.

Наукова новизна цієї статті полягає передовсім у комплексному розгляді організації видавничої діяльності Товариства ім. М. Качковського, статистичних показників його видань, а також специфіки розповсюдження книжок товариства, які, особливо з початку 1880-х рр., формували (дуже часто разом із книжками “Просвіти”) основу бібліотечного фонду руських читалень. Видавнича діяльність руських (українських) товариств XIX ст. у Галичині досліджена недостатньо, історики звертають увагу передовсім на умови функціонування громадських організацій та їх місце в суспільстві, а книгознавці і бібліотекознавці обмежуються часто лише бібліографічною інформацією. Разом із тим книговидання було чи не найважливішим напрямом діяльності просвітницьких товариств і заслуговує на пильну увагу дослідників.

Організація видавничої діяльності Товариства ім. М. Качковського. Книговидання входило до переліку основних завдань товариства¹⁰. Аби виконати свою мету – підвищення рівня освіти, громадянської свідомості та моральності – Товариство ім. М. Качковського мало, насамперед, видавати (згідно зі статутом 1875 р.) “популярні, повчальні і дешеві книжки релігійно-морального, наукового, господарського та белетристичного змісту”¹¹. У редакції статуту 1882 р. це завдання залишилося основним із незначними змінами (без згадки про господарську літературу)¹². Збором рукописів, їх редагуванням, замовленням друкарських послуг і розповсюдженням книжок мав займатися відділ товариства.

⁹ Jerzy Potoczny, *Oświata dorosłych i popularyzacja wiedzy w plebejskich środowiskach Galicji doby konstytucyjnej (1867–1918)* (Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1998). (Galicja i jej dziedzictwo 10).

¹⁰ Сухий, *Від русофільства до москвофільства*, 320.

¹¹ “Статуты Общества имени Михаила Качковского въ Коломыѣ,” у Іванъ Наумовичъ, *Съ Богомъ!* (Коломыя, 1875), 11. (Ізданій Общества имени Мих. Качковского въ Коломыѣ I).

¹² “Статуты Общества им. Михаила Качковского,” у Іванъ Наумовичъ, *Онуфрій Грушкевичъ чаробникъ. Часть вторая* ([Львівъ, 1882]), 59. (Ізданія Общества имени М. Качковского. Книжечка за мѣсяць Януарій 1882).

Видання популярної літератури для народу не було чимось новим для русинів середини 1870-х рр. На той час уже дещо видали “Галицько-руська матиця” і “Просвіта”, публікували, хоча й нерегулярно, свої книжки польські просвітні товариства, окрім того, теоретично можна було скористатися досвідом видавців німецької, чеської, словенської та ін. популярної літератури. Однак уже протягом перших місяців діяльності Товариства ім. М. Качковського виявилось, що завдання готувати просвітницьку літературу досить складне. Керівництво товариства неодноразово заклиало через пресу потенційних авторів надсилати рукописи для друку¹³, проте надлишку текстів не було¹⁴, а якісних, цікавих матеріалів завжди не вистачало¹⁵.

Хоча просвітницька програма Товариства ім. М. Качковського була коротко викладена в його статуті, а детальніше – у статтях ініціатора та засновника товариства о. Івана Наумовича, однак більшість авторів розуміли її досить поверхово і схематично. Основними завданнями для себе вони вважали: 1) подати читачам нові знання (з сільського господарства, природознавства, суспільно-політичного устрою держави, історії Русі тощо) і 2) сприяти підвищенню морального рівня читачів (поширювати християнське віровчення, пропагувати працьовитість, тверезість, потяг до знань, повагу до держави і Церкви). За позірною простотою цих завдань ховалася низка проблем, із якими зустрічалися спочатку автори, а потім редактори і читачі видань Товариства ім. М. Качковського.

Передовсім серед авторів було мало людей, які професійно займалися тією тематикою, про яку писали. Тому публікації, які мали ознайомити руських селян та міщан із новою для них інформацією юридичного, господарського чи історичного змісту, були переважно більше або менше вдалим компіляціями з іншомовних (польських, німецьких, іноді російських) видань. Бракувало особистого досвіду автора чи адаптації до умов життя руських читачів, що знижувало пізнавальну цінність тематично доцільних і необхідних текстів. Іншою особливістю було те, що автори не завжди могли врахувати потреби читачів, їх світогляд і рівень вже наявних знань, тому готували статті та книжки як для себе і ті, відповідно, ставали спрощеною і скороченою версією лектури для читачів-інтелігентів. Публікації ж повчально-моралізаторського характеру (особливо різні оповідання та невеликі за обсягом повісті) були або підкреслено сентиментальними та ідеалістичними, або з чітким окресленням людських вад, обов'язковим покаранням за них і виправленням грішників.

¹³ Седмое генеральное Собрание членов общества им. Михаила Качковского отъ 11 (23) сентября с. г., *Слово*, 18 (30) сентября 1879, 1; *Слово*, 26 февраля (9 марта) 1880, 3; 11 (23) октября 1880, 3; 13 (25) января 1881, 4, та ін.

¹⁴ Отчетъ Комитета Общества им. М. Качковского о дѣятельности его за время отъ 10 (22) августа 1876 по 20 сентября (2 окт.) 1877 г., составленный и предложенный въ пятомъ генеральномъ собраніи членовъ Общества во Львовѣ мѣстопредсѣдателемъ Венед. М. Площанскимъ, *Слово*, 27 сентября (9 октября) 1877, 1.

¹⁵ А. В. Вендланд, зокрема, зазначила: “На початках [діяльності Товариства ім. М. Качковського. – О. С.] колосальною проблемою був пошук відповідного репертуару: бракувало насамперед талановитих авторів, які б наважилися писати про зрозумілі речі народною мовою” (Вендланд, *Русофіли Галичини*, 330–331).

На певному етапі це викликало незадоволення читачів і на загальних зборах товариства 1884 р. катехит Тернопільської гімназії о. Василь Копитчак закликав доручити виділу, аби у виданнях автори змінили спосіб викладу інформації і не вважали селян дітьми¹⁶.

Перша книжка Товариства ім. М. Качковського (“Съ Богомъ” І. Наумовича) вийшла у світ в липні 1875 р.¹⁷ До кінця 1875/76 р. (адміністративний рік товариства до 1879 р. розпочинався 3 (15) травня) вдалося видати ще чотири книжки. Брак рукописів належної якості, проблеми з редагуванням та логістикою, великі видатки на перші випуски не дозволили видати більше книжок. Це викликало незадоволення у частини членів товариства, які вважали, що п’ять книжечок за рік, які до того ж виходили нерегулярно, – то замало. У 1875–1876 рр. кількість членів товариства зростала і, аби цей процес не зупинився, потрібно було налагодити регулярний вихід у світ і доставку друкованої продукції. На засіданні виділу Товариства ім. М. Качковського 4 (16) березня 1876 р. ухвалили від 3 (15) травня видавати щомісяця по одній книжечці¹⁸. Цього принципу товариство дотримувалося і далі – його книжки набули характеру періодичного (щомісячного) видання¹⁹ під назвою “Издания Общества имени Михаила Качковского”. У 1876/77 р. вони виходили із наскрізною нумерацією сторінок, аби читачі згодом, додавши титульну сторінку і зміст, могли опрацювати 12 випусків в один том²⁰, але пізніше виділ товариства повернувся до практики окремих самостійних книжечок²¹. Задля економії коштів на друк та розсилку видань, а також аби вміщати більші за обсягом твори в одній книжці, кожного року друкували кілька здвоєних (за два місяці) випусків.

У січні 1883 р. виділ вирішив запровадити загальну нумерацію випусків²², проте перша нумерована книжечка (чис. 90) з’явилася за березень 1884 р.²³ Варто зауважити, що керівництво Товариства ім. М. Качковського неуважно стежило за обліком власних видань, тому в звітах за різні роки трапляється суперечлива інформація і щодо кількості випусків, і щодо їх накладів. Тільки наприкінці 1885 р. тогочасний голова товариства Богдан Дідицький встановив, що у 1875–1885 рр. вийшло у світ 122 випуски (а не 111, як вважали до того)²⁴, однак, він теж помилився, тому що перерахунок наведеного ним списку видань показує, що їх було 124. До цього числа входили 92 окремі “регулярні” книжечки (разом зі здвоєними) у 122 місячних випусках

¹⁶ Генеральное собрание членовъ Общества им. Михаила Качковского въ Тернополь, 17 (29) сентября т. г., *Слово*, 22 сентября (4 октября) 1884, 2.

¹⁷ *Слово*, 5 (17) июля 1875, 3.

¹⁸ *Ibid.*, 9 (21) марта 1876, 3.

¹⁹ На засіданні виділу 27 серпня (8 вересня) 1884 р. видання товариства у сукупності навіть назвали “періодичною газетою” (*Ibid.*, 4 (16) сентября 1884, 3).

²⁰ *Ibid.*, 2 (14) ноября 1876, 3.

²¹ *Ibid.*, 19 февраля (3 марта) 1877, 3.

²² *Ibid.*, 13 (25) января 1883, 3.

²³ Б. А. Д[ідицький], “Осмотръ просвѣтительной дѣятельности,” 78.

²⁴ *Ibid.*, 80.

та дві додаткові книжечки (у 1882 і 1885 рр.). Всі видання, окрім 12 випусків за 1876/77 р., мали формат 16° (32 сторінки займали 1 друкований аркуш); у 1876/77 р. формат було збільшено до 8°, проте потім від цього (очевидно, аби зменшити видавничі витрати) відмовилися.

Рік	Кількість книжок	Кількість випусків	Обсяг, арк.	Середній обсяг одного випуску, арк.	Ціна всіх книжок, зр.	Вартість одного друк. аркуша, кр.
1875/1876	5	5	13,47	2,7	0,55	4,08
1876/1877	11	12	23,87	1,99	1,20	5,03
1877 (05–12)	7	8	14,06	1,76	0,88	6,26
1878	8	12	17,19	1,43	1,15	6,69
1879	8	12	17,75	1,48	1,18	6,65
1880 + січень 1881	10	13	19	1,46	1,30	6,84
1881 (без січня)	8	11	17,5	1,59	1,13	6,46
1882	8+1	12+1	18,19	1,40	1,25	6,87
1883	9	12	17	1,42	1,28	7,53
1884	9	12	17,19	1,43	1,26	7,33
1885 + січень 1886	9+1	13+1	21,56	1,54	1,41	6,54
1875–1885	94	124	196,78	1,59	12,59	6,4

Таблиця 1. Статистичні показники видавничої діяльності Товариства ім. М. Качковського у 1875–1885 рр.

Отже, як свідчать наведені розрахунки, щороку Товариство ім. М. Качковського видавало приблизно 17–18 арк. друкованої продукції, а середній обсяг одного випуску був 1,4–1,5 арк. У 1876 р. ухвалили видавати щомісячні випуски обсягом у два аркуші кожен²⁵ і спочатку (у 1876/1877 р.) так і було, але згодом, як видно із таблиці, обсяг книжечок зменшився, насамперед через зменшення формату. Ціна річного комплекту складала від 1 зр. 15 кр. до 1 зр. 30 кр. – книжки товариства були дешевими, аби заохотити потенційних покупців. Члени товариства, які мали сплачувати щороку 1 зр. членського внеску, отримували книжечки безкоштовно.

Наклад видань товариства залежав від кількості його членів. Перші чотири книжечки видали величезним, як для галицьких русинів, накладом у 10000 прим. з надією, що число членів швидко зростатиме. Незабаром виявилось, що таке рішення було помилковим і дуже затратним (а членів на початок 1876 р. було лише близько 3500); голова товариства о. І. Наумович особисто просив вибачення за нього на загальних зборах у січні 1876 р.²⁶

²⁵ Слово, 12 (24) юня 1876, 3.

²⁶ Генеральное собрание членов общества имени Михаила Качковского, Слово, 13 (25) января 1876, 1–2.

Останню (п'яту) книжечку за 1875/76 р. і десять перших випусків за 1876/77 р. видрукували у 6000 прим., а два останні випуски – 6300 прим.²⁷ Із травня 1877 р. наклад видань збільшили до 8000 прим.²⁸ (восени 1877 р. налічували 6500 членів) і так було до публікації книжечки за лютий 1878 р. Далі точної інформації немає, підрахунки показують, що випуски за березень – липень 1878 р. виходили накладом 6000–6300 прим. Виділ товариства для випусків від серпня і до грудня 1878 р. встановив наклад 6300 прим.²⁹, 18 (30) січня 1879 р. задля подальшої економії його зменшили до 5200 прим.³⁰ і такий стан справ тривав принаймні до вересня 1880 р.³¹ За наступні роки детальної інформації немає, наклад видань Товариства ім. М. Качковського коливався від 3500 до 5000 прим.³² Нарешті, у 1885 р. видавали по 4000 прим. кожної книжечки (восени того року було зафіксовано 3637 членів товариства)³³.

Як бачимо, керівництво Товариства ім. М. Качковського поступово все більше наближувало наклад видань до кількості реальних (тобто тих, які регулярно сплачували внески) членів. Заборгованість членів за щорічними внесками була чи не головною проблемою товариства; це питання постійно порушували на загальних зборах, а в пресі неодноразово закликали боржників заплатити належне. Членські внески були основною статтею прибутків товариства і саме ними виділ оплачував видатки на книговидання. Тому для менеджерів товариства дуже важливим було правильно спрогнозувати, скільки може надійти коштів від членів, аби визначити наклад видань і не допустити критичного зростання заборгованості перед друкарнею, постачальниками паперу та ін. Навесні 1878 р. товариство вперше відкрито визнало, що грошей із членських внесків не вистачає на друк книжечок³⁴.

²⁷ *Слово*, 4 (16) іюня 1877, 3.

²⁸ *Ibid.*, 18 (30) іюня 1877, 4.

²⁹ Отчетъ о дѣятельности центрального Комитета и филий Общества и. М. Качковского за 1877/8 годъ, составленный и прочтенный 8 (20) августа с. г. на VI-омъ генеральномъ Собраніи членовъ въ Перемышлѣ предсѣдателемъ Общества Венедиктомъ М. Площанскимъ, *Слово*, 10 (22) августа 1878, 2.

³⁰ Отчетъ о дѣятельности Общества им. Михаила Качковского за время отъ 8 (20) Августа 1878 до 11 (23) Сентября 1879 года, составленный и прочтенный 11 (23) Сентября с. г. на VII генеральномъ Собраніи членовъ въ Станиславовѣ предсѣдателемъ Общества Венедиктомъ М. Площанскимъ, *Слово*, 18 (30) сентября 1879, 2.

³¹ Отчетъ о дѣятельности Общества им. Михаила Качковского за время отъ 11 (23) сентября 1879 до 4 (16) сентября 1880 г., составленный и прочтенный 4 (16) сентября с. г. на VIII генеральномъ Собраніи членовъ въ Коломыѣ предсѣдателемъ Общества Венедиктомъ М. Площанскимъ, *Слово*, 9 (21) сентября 1880, 2.

³² Б. А. Д[ѣдицкій], “Осмотръ просвѣтительной дѣятельности,” 81. Книжечку за січень і лютий 1883 р. (“Русскіи народныи пѣсни”) вирішили видрукувати як виняток накладом 7000 прим. (*Слово*, 17 февраля (1 марта) 1883, 3).

³³ XIII отчетъ о дѣятельности центрального выдѣла Общества им. Михаила Качковского, за время отъ 29 сентября 1884 по 1 сентября 1885 года, *Слово*, 23 ноября (5 декабря) 1885, 2.

³⁴ “Членскіи вкладки по 1 зр. на рѣкъ суть такъ малѣ, що за нихъ въ жадень способъ не можъ дати толькы книжокъ до року членамъ, кѣлько мы обѣщали. [...] Мы не обчислились добре, що книжки то-тѣ, закѣмъ дѣстанутся до рукъ нашихъ членовъ, такъ дорого насъ кошовати будутъ. Теперь намъ очи отворились, коли мы пріишли до лучшой практики” ([Дмитрій Вѣнцовскій], *Церковныи братства на Руси*. (Лѣвовѣ, 1878), 31. (*Изданія Общества имени М. Качковского. Книжечка за мѣсяць Май, 1878*).

З того часу питання економії коштів було дуже актуальним, виділ робив усе можливе, аби втримати баланс прибутків і видатків. Як результат, видатки на видавничу діяльність і, відповідно, накладі книжок Товариства зменшувалися – друкували рівно стільки, аби забезпечити платників членських внесків і мати мінімальний запас для книгарень, філій та читалень.

Рік	Прибутки, зол. рин.			Видатки, зол. рин.							
	всього	від продажу книжок	частка прибутків від продажу книжок, %	на папір	на друк	на опрау	на експедицію	гонорари авторам і коректорам	видатки на видання і розповсюдження книжок	всі видатки	частка видатків на видання і розповсюдження книжок, %
1876 (01–08) ³⁵	2403,03	2,82	0,1	?	?	253,23	?	?	?	1345,16	
1876/1877 ³⁶	5477,75	60,81	1,11	1092,22	1592,36	289,06	408,62	163,80	3456,06	4913,09	72,17
1877/1878 ³⁷	3758,85	99,15	2,64	674,93	1285,18	407,05	346,66	239,96	2953,78	3706,35	79,69
1878/1879 ³⁸	3494,66	119,52	3,42	821,24	1261,50	238,38	251,38	120	2692,05	3395,47	79,3
1879/1880 ³⁹	3398,27	135,43	3,98	579,42	766	260,54	330,01	152	2087,97	2878,17	72,54
1880/1881 ⁴⁰	3095,61	79,34	2,56	491,96	933,21	203,18	258,07	137	1886,42	2806,01	67,23
1881/1882 ⁴¹	2853,18									2512,18	
1882/1883 ⁴²	2863,91	57,67	2,01	231,12	758	210,36	224,49	35	1458,97	2507,56	58,18
1883/1884 ⁴³	3559,24	166,78*		446,10	746	264,03	294,52	149	1899,65	2818,86	67,39

Таблиця 2. Прибутки і видатки Товариства ім. М. Качковського, пов'язані з видавничою діяльністю.

³⁵ “Выказъ приходо́въ и расходо́въ Общества имени Михаила Качковского за время отъ 8 (20) Января до 31 Юля (12 Августа) 1876 г.,” у *Изданія Общества имени Михаила Качковского*. ([Львів, 1876]), ч. 3: За время отъ 3. (15.) Юля до 3. (15.) Августа 1876, 94–96.

³⁶ Отчетъ касовый изъ управленія имѣніемъ Общества имени М. Качковского за время отъ 1 (13) августа 1876 до 18 (30) сентября 1877, *Слово*, 22 сентября (4 октября) 1877, 2.

³⁷ Отчетъ касовый Общества им. Мих. Качковского во Львовѣ за время отъ 19 сентября (1 октября) 1877 до 1 (13) августа 1878, *Слово*, 16 (28) августа 1878, 3.

³⁸ Отчетъ касовый Общества им. М. Качковского во Львовѣ за время отъ 1 (13) августа 1878 до 3 (15) сентября 1879, *Слово*, 10 (22) сентября 1879, 1.

³⁹ “Приходы и расходы Общества имени Михаила Качковского во Львовѣ за время отъ 25 Сентября 1879 до 9 Сентября 1880 г.,” у *Святкованье Недѣль и Святъ після науки мірскихъ ученыхъ людей. Въ додатку Отчетъ о дѣятельности Общества им. Мих. Качковского за минувшій годъ*, ([Львів, 1880]), 47–48. (*Изданія Общества имени М. Качковского. Книжечка за мѣсяць Ноябрь 1880*).

⁴⁰ “Приходы и расходы Общества имени Михаила Качковского во Львовѣ за время отъ 28 авг. (9 сент.) 1880 до 13 (25) сент. 1881 г.,” у Игнатій Галька, *О правахъ и повинностяхъ въ громадѣ. Часть II: Права и повинности въ громадѣ поособно*, ([Львів, 1881]), 45–46. (*Изданія Общества имени М. Качковского. Книжечка за мѣсяць Октоврій 1881*).

До цих статистичних показників варто додати, що показані у щорічних звітах видатки на видавничу діяльність відображають виконані роботи з відставанням у часі. Виділ Товариства ім. М. Качковського оплачував послуги друкарні, палітурні роботи та ін. з деяким запізненням, тому майже завжди існував певний борг. Із десяти років (1876–1885 рр.) лише два (1876 (до серпня) і 1879/1880) вдалося завершити без боргів, а починаючи з 1881 р. їх сума коливалася від 360 до 700 зр., що складає 20–30 % від виплачених коштів на книговидання.

Видавничий процес у Товаристві ім. М. Качковського було організовано наступним чином. Починаючи з 1876 р., виділ товариства після щорічних загальних зборів формував редакційний комітет. Найчастіше до нього входили 4–5 членів виділу, а також кілька осіб з-поза виділу, як правило, журналістів чи гімназійних вчителів. Склад комітету міг змінюватися протягом року, деякі члени припиняли працювати в ньому, натомість з'являлися нові. Загалом редакційний комітет об'єднував 6–7 членів, які розглядали рукописи, що надходили до товариства, і рекомендували (або ні) їх до друку. Остаточне рішення про публікацію ухвалював виділ Товариства ім. М. Качковського. Доступні дослідникам короткі повідомлення про результати засідань редакційного комітету і виділу товариства не дають можливості дізнатися про перебіг обговорення певних текстів, не відомо навіть про всі надіслані твори. Однак деякі з них (найчастіше повчальні оповідання та вірші) редакційний комітет відхиляв. Члени цього комітету мали також певні зобов'язання особисто готувати тексти до друку⁴⁴ і коли якісних рукописів від “зовнішніх” авторів бракувало, то саме деякі з них (співробітники редакцій руських часописів Михайло Клемертович та Осип Мончаловський, педагоги Євген Згарський і Дмитро Вінцовський, чиновники руських товариств Степан Лабаш і Богдан Дідицький) компенсували це. Аби полегшити роботу упорядникам книжечок, виділ товариства заснував і поповнював власну бібліотеку науково-популярної і довідкової літератури різними мовами⁴⁵.

⁴¹ Генеральное собрание членовъ общества имени Михаила Качковского 19 (31) августа 1882 г. во Львовѣ, *Слово*, 21 августа (2 сентября) 1882, 1.

⁴² Розсчётъ приходовъ и расходовъ Общества им. Михаила Качковского во Львовѣ за время отъ 9 (21) августа 1882 до 3 (15) сентября 1883, *Слово*, 17 (29) сентября 1883, 2.

⁴³ Розсчётъ приходовъ и расходовъ Общества им. Михаила Качковского во Львовѣ за время отъ 3 (15) сентября 1883 до 4 (16) сентября 1884, *Слово*, 20 сентября (2 октября) 1884, 1–2.

* Прибутки від продажу книжок і виданих членських грамот. У 1883/1884 р. до Товариства ім. М. Качковського вступило близько 300 членів, тому за свої грамоти вони мали заплатити близько 60 зр. (грамота коштувала 20 кр.). Тільки за продаж книжок товариство мало отримати приблизно 107 зр., що складає 3 % від загальної суми прибутків.

⁴⁴ *Слово*, 9 (21) юлія 1877, 3.

⁴⁵ *Ibid.*, 5 (17) февраля 1877, 3. У 1885 р. бібліотеку товариства перезаснували (XIII отчетъ о дѣятельности центрального выдѣла, 2).

Рік	Члени редакційного комітету	Редактор і відповідальний за випуск книжечок
1876 ⁴⁶	Є. Миронович, о. І. Гушалевиць*, А. Дольницький, М. Клемертович, В. Площанський, М. Полянський*, О. Савицький*	М. Клемертович*, Є. Миронович
1876/1877 ⁴⁷	В. Площанський, Є. Згарський*, М. Клемертович, С. Лабаш* (+), М. Полянський (-), О. Марков* (+), О. Савицький*	М. Клемертович, В. Площанський
1877/1878 ⁴⁸	В. Площанський, Д. Вінцовський (+), Є. Згарський, М. Клемертович, С. Лабаш*, М. Сивуляк* (-)	М. Клемертович, В. Площанський
1878/1879 ⁴⁹	В. Площанський, Д. Вінцовський (+), М. Клемертович, С. Лабаш*, О. Савицький, М. Сивуляк	М. Клемертович, В. Площанський
1879/1880 ⁵⁰	о. І. Костецький, Д. Вінцовський* (+), Ю. Геровський* (+), М. Клемертович, Г. Крижановський* (+), С. Лабаш*, о. К. Літинський (+), О. Марков* (+), о. А. Петрушевич* (+), В. Площанський, М. Сивуляк (-), О. Савицький* (+)	М. Клемертович, В. Площанський
1880/1881 ⁵¹	о. І. Костецький, о. І. Гушалевиць*, Д. Вінцовський*, О. Марков, С. Лабаш, о. О. Лепкий*, О. Савицький	О. Марков
1881/1882 ⁵²	о. І. Костецький (-), О. Авдиківський* (+), о. І. Гушалевиць* (+), О. Марков (-), С. Лабаш, о. О. Лепкий* (+), В. Луцик* (+), о. А. Полянський, О. Савицький	О. Марков, С. Лабаш (із січня 1882 р.)
1882/1883 ⁵³	О. Авдиківський, С. Лабаш, о. А. Полянський, О. Савицький	С. Лабаш
1883/1884 ⁵⁴	О. Авдиківський, Д. Вінцовський*, о. І. Костецький*, С. Лабаш, В. Луцик, О. Мончаловський, о. А. Полянський, О. Савицький*	С. Лабаш
1884/1885 ⁵⁵	Б. Дідицький, І. Габла, В. Курбас, С. Лабаш, В. Луцик (+), О. Мончаловський, о. А. Полянський	С. Лабаш, Б. Дідицький (з червня 1885 р.)

Таблиця 3. Персональний склад редакційного комітету Товариства ім. М. Качковського**.

⁴⁶ Слово, 20 марта (1 апрѣля) 1876, 3; 30 марта (11 апрѣля) 1876, 3.

* У 1876–1880 рр. редагування та коректуру книжечок виконував М. Клемертович, але офіційно відповідав за редакцію голова або заступник голови Товариства ім. М. Качковського (Є. Миронович та В. Площанський відповідно).

⁴⁷ Слово, 18 (30) сентябрю 1876, 3; 9 (21) июля 1877, 3.

⁴⁸ Ibid., 27 сентябрю (9 октября) 1877, 3; Отчетъ о дѣятельности центрального Комитета.

⁴⁹ Слово, 16 (28) августа 1878, 3; Отчетъ о дѣятельности Общества ... за время отъ 8 (20) Августа 1878 до 11 (23) Сентября 1879 года.

⁵⁰ Слово, 20 сентябрю (2 октября) 1879, 3; Отчетъ о дѣятельности Общества ... за время отъ 11 (23) сентябрю 1879 до 4 (16) сентябрю 1880 г.; Осипъ Мончаловскій, *Памятная книжка въ 25-лѣтній юбилей*, 27.

⁵¹ Слово, 16 (28) сентябрю 1880, 3; 25 сентябрю (7 октября) 1880, 3.

⁵² Слово, 20 сентябрю (8 октября) 1881, 3; “Вѣсти изъ центр. Выдѣла,” у И. *Десять заповѣдей Божихъ въ повѣстяхъ*, ([Львѣвъ, 1882]), ч. II, 76. (*Изданія Общества имени М. Качковскаго. Книжечка за мѣсяци Юль и Августъ 1882*).

Список авторів видань товариства досить великий. Окрім згаданих вище членів редакційного комітету, найбільше для видань Товариства написали священники Іван Наумович та Ігнатій Галька. Серед інших авторів варто згадати священників Венедикта Ружицького, Павла Ясеницького, Генріха Полянського, вчителя Дмитра Третяка, лікаря Корнила Меруновича. Окремі тексти підписано лише криптонімами. Авторів з-поміж селян було зовсім небагато. Вони надсилали, як правило, коротенькі повчальні оповідання або вірші; найбільші за обсягом тексти належали перу селянина з Буковини Франца Штробля і були опубліковані у 1875 р. За винятком кількох журналістів, перераховані вище особи не писали професійно, тобто не заробляли собі на життя літературною діяльністю, хоча Д. Вінцовський, Є. Згарський, Б. Дідицький, І. Галька і особливо І. Наумович багато публікувалися поза межами Товариства ім. М. Качковського. Регулярно виділ замовляв твори наперед визначеним діячам або звертався до окремих осіб написати щось для видань товариства⁵⁶.

Після схвалення рукописів до друку з ними працював редактор (один з членів редакційного комітету), який виправляв мову і правопис творів⁵⁷, узгоджував їх обсяг із авторами відповідно до обсягу певного випуску. Далі сформований випуск надходив до друкарні, яка виготовляла наклад. Перші дві книжечки (1875 р.) вийшли в світ у друкарні Михайла Білоуса в Коломиї, решта – у друкарні Ставропігійського інституту в Львові. Після друку книжечки брошурували (на початку 1885 р. виділ ухвалив брошурування замінити палітуренням)⁵⁸ і передавали на склад товариства для подальшої розсилки. Виділ товариства призначав гонорари коректорам і, часом, авторам видань. Авторські гонорари були невеликими (від 10 до 50 зр.) тому істотно не мотивували писати і публікуватися. Ті галицькі русини, які зголошувалися на заклик виділу Товариства ім. М. Качковського надсилати свої тексти, вважали свою літературну роботу насамперед проявом патріотизму, громадянського і національного обов'язку перед співвітчизниками.

⁵³ Слово, 26 августа (7 сентября) 1882, 3.

⁵⁴ Слово, 17 (29) сентября 1883, 5; “Справозданье о дѣятельности центрального Выдѣла «Общества имени Михаила Качковского» за 1884 годъ,” у *Набожныи пѣсни*, ([Львѡвъ, 1884]), 86. (*Изданія Общества имени М. Качковского. Книжечка за мѣсяць Августъ и Сентябрь 1884*); Осипъ Мончаловскій, *Памятная книжка въ 25-лѣтній юбилей*, 34.

⁵⁵ Слово, 25 сентября (7 октября) 1884, 3; 27 сентября (9 октября) 1884, 3–4; 18 (30) июня 1885, 3; XIII отчетъ о дѣятельности центрального выдѣла, 2.

** Голова редакційного комітету в переліку його членів вказаний першим (окрім 1882/1883 і 1883/1884 рр.). Астериском (*) відзначені члени комітету з-поза виділу Товариства ім. М. Качковського. Знак “-” означає, що певний член комітету вибув із його складу протягом року (більше не згадується у його складі), знак “+” – що певна особа увійшла до складу редакційного комітету протягом звітного року.

⁵⁶ Слово, 4 (16) января 1877, 3; 23 февраля (6 марта) 1880, 3; 13 (25) января 1881, 3.

⁵⁷ Ibid., 20 мая (1 июня) 1880, 3.

⁵⁸ Ibid., 10 (22) января 1885, 5.

Окремі видавничі проекти. У контексті організації видавничої діяльності Товариства ім. М. Качковського варто звернути увагу на кілька проектів, підготовка та виконання яких мали певні особливості. На початку 1877 р. серед звичайних щомісячних випусків “Изданий Общества имени М. Качковського” вийшла книжечка більшого обсягу і більшим накладом. Це була вже відома повість американської письменниці Гаррієт Бічер-Стоу “Хатина дядька Тома” у скороченому перекладі Ореста Авдиківського. Товариство ім. М. Качковського опублікувало її під назвою “Дядько Тома” як спарений 9-й та 10-й випуски за 1876/1877 р.⁵⁹ Книжка вийшла в світ близько 20 березня 1877 р.⁶⁰ і була прикрашена п’ятьма ілюстраціями (чотири з них спеціально виготовили у Відні)⁶¹; окрім звичних 6000 прим. накладу надрукували ще додаткових 2000 прим.⁶² Додатковий наклад, з огляду на популярність повісті, був призначений на продаж (ціна примірника – 25 кр.)⁶³. Це був особливий випадок, адже книжечки 1876/1877 р. не йшли на продаж, а розповсюджувалися тільки серед членів товариства. Очевидно, видавці сподівалися отримати прибуток із продажу, проте схоже, не вдалося⁶⁴, бо подібних випадків у видавничій практиці товариства до середини 1880-х рр. більше не було. Також “Дядько Тома” залишився для Товариства єдиним прикладом публікації (у досліджуваній період) досить відомого твору світової літератури руською мовою.

Актуальним і важливим проектом для товариства було видання популярного варіанту історії Русі. Галицькі русини після 1848 р. вважали історичну тематику вартою особливої уваги; кожне просвітницьке товариство планувало і реалізовувало відповідні видання. Товариство ім. М. Качковського опублікувало кілька текстів, присвячених початковому періоду історії Русі: “Історію Русі” (до кінця X ст.) Євгена Згарського (книжки 11 і 12 за 1876/1877 р.), “Історію Галицької Русі” за 1015–1093 рр. того ж автора (березень 1881 р.). Проте бракувало загального огляду руської історії від княжих часів до XIX ст. Потреба такого видання стала особливо відчутною з початку 1880-х рр. на тлі загострення міжпартійної та міжнаціональної конкуренції в Галичині.

Реагуючи на побажання громадськості, виділ Товариства ім. М. Качковського 27 червня (7 липня) 1883 р. обговорював “дѣло издания популярной истории Руси для народа”⁶⁵. На загальних зборах 1883 р.

⁵⁹ *Слово*, 3 (15) марта 1877, 3.

⁶⁰ *Ibid.*, 12 (24) марта 1877, 3.

⁶¹ *Ibid.*, 15 (27) лютого 1877, 3.

⁶² *Ibid.*, 19 февраля (3 марта) 1877, 3.

⁶³ *Ibid.*, 12 (24) марта 1877, 3.

⁶⁴ Про це свідчить, зокрема, факт, що Товариство ім. М. Качковського досить швидко (на засіданні виділу 12 (24) вересня 1877 р.) знизило ціну книжечки до 20 кр. (*Ibid.*, 13 (25) вересня 1877, 3).

⁶⁵ *Ibid.*, 2 (14) іюля 1883, 3.

у Дрогобичі було озвучено відповідну пропозицію⁶⁶, на що представники виділу доповіли, що принципове рішення видати популярну історію Русі вже ухвалене і навіть буде оголошено конкурс (вперше у практиці Товариства ім. М. Качковського) з преміями для авторів⁶⁷. Проте реалізація цього рішення дещо затягнулася – лише на засіданні 6 (18) лютого 1884 р. виділ визначився з умовами конкурсу⁶⁸; їх відразу опублікували в газетах та черговій книжечці “Изданий...” Товариства ім. М. Качковського.

Отже, учасники конкурсу до кінця вересня 1884 р. мали надіслати на адресу голови Товариства ім. М. Качковського рукописи обсягом 6–10 друк. арк., де була б висвітлена історія всієї Русі від найдавніших часів з особливою увагою до історії Галицької Русі “такъ по еи оторваніи ѿтъ прочей Руси, якъ преимущественно послѣ еи перехода по́дъ австрійское владѣніе”. Так як це мало бути популярне видання, то авторам ставили умову: “Яснѣйшіи моменты народной жизни имѣють быти начертаны рѣзче, якъ и выдатнѣйшіи характеры поднесены къ идеаламъ, а соотвѣтно тому слѣдуетъ темныи стороны по возможности слагодити”. Мова та стиль рукопису мали б відповідати іншим виданням товариства. Для трьох найкращих робіт визначалися премії у розмірі 150, 100 та 80 зр.; а премійовані рукописи переходили у власність Товариства ім. М. Качковського⁶⁹.

У травні 1884 р. у “Новому проломі” з’явилася стаття, автор якої (о. Леонтій Желеховський, молодий (1856 р. н.) кооператор із Кобильниці Волоської) розмірковував на тему цього видавничого проекту Товариства ім. М. Качковського. Він наголосив, що очікувана історія Русі мала би бути популярною (тобто “призначенною для молодежи и малообразованныхъ масъ народа”), радив її авторам взяти за зразок підручник із біблійної історії для народних шкіл, і писати її “съ патріотическою тенденцією”, використовувати навіть ті сюжети, які відкидає сучасна наука, але які свідчать про “посланичество св. Руси” і характеризують “убѣжденія нашихъ предковъ”. Така популярна історія Русі для русина-селянина мала би стати “святою его сердцу на ровнѣ съ библійною исторією”, бо “все чудесное и святое для нашего простолюдина” має високу привабливість. Слід було також активно використовувати народні пісні на історичну тематику та особливу увагу приділити ілюстраціям⁷⁰. Автор статті робив акцент на атракційності, повчальності та патріотичності популярного нарису історії Русі, які мали домінувати над науковою достовірністю.

⁶⁶ XI-ое генеральное собрание членовъ Общества им. М. Качковского въ Дрогобычѣ, 6 (18) сентября 1883 г., *Слово*, 10 (22) сентября 1883, 2.

⁶⁷ Ibid.; Отчетъ о дѣятельности Общества имени Михаила Качковского за время отъ 19 (31) августа 1882 до 18 (30) августа 1883 года, отчитанный въ генеральномъ собраніи въ Дрогобычѣ, *Слово*, 17 (29) сентября 1883, 1.

⁶⁸ *Слово*, 16 (28) февраля 1884, 3.

⁶⁹ “Конкурсъ на популярную «Исторію Руси»,” у *Наша земля*, сост. Д. изъ надѣ Д., ([Львѣвъ, 1884]), 43–44. (*Изданія Общества имени М. Качковского. Книжечка за мѣсяць Февраль 1884*).

⁷⁰ Свящ. Ж. Ле. О-ій, “Нѣсколько словъ о популярной Исторіи Руси,” *Новый проломъ*, 28 апрѣля (10 мая) 1884, 1; 9 (21) мая 1884, 1.

Виділ Товариства ім. М. Качковського на засіданні 1 (13) жовтня 1884 р. підтримав пропозиції о. Л. Желеховського і продовжив термін подання рукописів до кінця січня (за старим стилем) 1885 р., адже до розгляду було подано тільки одну працю⁷¹. Згодом виявилось, що надісланий на конкурс рукопис так і залишився єдиним, його передали для оцінки редакційному комітетові⁷², однак не нагородили і вирішили не публікувати, а повернути авторові, бо “при нынѣшнихъ прасовыхъ отношеніяхъ печатаніе “Исторіи Руси” является невозможнымъ”⁷³. У заяві виділу товариства з цього приводу йшлося, що на конкурс було подано кілька рукописів⁷⁴, хоча і у звітах засідань виділу, і в кореспонденції Товариства згадується лише один рукопис. Публічно ім'я його автора так і не оголосили, та зі збереженого листування відомо, що автором був учитель Золочівської гімназії Іван Саноцький⁷⁵.

Подане вище пояснення виділу, що публікацію “Історії Русі” унеможливають “нинішні пресові відносини”, було викликане конфіскацією книжечки товариства за січень та лютий 1885 р. Це була “Русская Лѣтопись для русскаго народа”, упорядкована Б. Дідицьким компілятивна історія Русі від давньоруських часів до 1885 р. Очевидно, не дочекавшись численних пропозицій популярної історії в рамках оголошеного конкурсу, виділ Товариства ім. М. Качковського у грудні 1884 р. вирішив видати цю працю. Мабуть, Б. Дідицький як голова товариства сам її запропонував. Хоча на січень 1885 р. планувалася інша книжечка, яку вже почали друкувати, та плани змінили і опублікували “Русскую Лѣтопись” підвищеним накладом (8000 прим. замість 5000 прим.)⁷⁶.

У середині січня 1885 р. стало відомо, що прокуратура конфіскувала весь наклад цієї книжки за порушення § 302 Кримінального кодексу (розпалювання міжнаціональної ворожнечі). До опису подій давньоруської доби претензій не було, натомість текст, де йшлося про період після 1340 р., прокуратура заборонила за антипольські вислови і настрої. Протести та апеляція не допомогли – 14 квітня 1885 р. конфіскацію книжки підтвердив Вищий апеляційний суд у Відні. Автор, Б. Дідицький, повністю переробив заборонену частину свого твору і під новою назвою (“Історія Руси отъ 1340 до 1885 года, на основанью лѣтописей”) цей текст мав скласти книжку Товариства ім. М. Качковського за квітень 1885 р. Однак і її конфіскувала львівська прокуратура, на цей раз за порушення § 24 Закону про пресу (заборона друкувати вже раз конфіскований текст, навіть якщо його перероблений варіант не суперечить кримінальному законодавству). Апеляція знову

⁷¹ *Слово*, 4 (16) октября 1884, 3.

⁷² *Ibid.*, 13 (25) марта 1885, 3.

⁷³ *Ibid.*, 11 (23) июля 1885, 3.

⁷⁴ Объявление, *Слово*, 16 (28) июля 1885, 2.

⁷⁵ Протоколи, заяви, листи та інші матеріали про організаційну і пропагандистську діяльність товариства, 1884–1885 рр., Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ), ф. 182, оп. 1, спр. 6, арк. 8–8 зв.

⁷⁶ *Слово*, 1884, 29 ноября (11 декабря) 1884, 3; 13 (25) декабря 1884, 3; 22 декабря 1884 (3 января 1885), 3; 10 (22) января 1885, 5.

не допомогла, а Товариство ім. М. Качковського було змушене перевидати ці дві книжечки без заборонених текстів⁷⁷. Звичайно, що на тлі цих конфіскацій⁷⁸ товариство не бажало знову ризикувати з виданням популярної історії Русі.

Особливим і важливим напрямом видавничої програми Товариства у першій половині 1880-х рр. стали календарі. У ті часи вони були дуже популярним типом видання, мали великий просвітницький, промоційний потенціал, і громадські організації намагалися цим скористатися. Не було винятком і Товариство ім. М. Качковського. До того ж члени товариства, отримуючи книжечки, хотіли мати серед них і календар, аби не купувати його окремо. У жовтні 1878 р. виділ уперше ухвалив рішення щодо публікації календаря товариства – його мали видати окремою книжечкою у середині 1879 р.⁷⁹ Однак цього не сталося – відлякували значні додаткові видатки, адже кожен примірник мав супроводжуватися штемпелем вартістю 6 кр., тому 5000 прим. календаря коштували б товариству зайвих 300 зр.⁸⁰ Проте, потреба в календарі залишалася, і виділ Товариства міркував над оптимальним рішенням. Зрештою, ухвалили вміщати календар у книжечках, але не на весь рік, а помісячно, і таким чином уникнути необхідності штемпельного збору⁸¹. Відповідно, у виданнях товариства вже з квітня 1880 р. почали вміщувати календарі на кілька місяців наперед⁸².

Така практика тривала певний час, аж поки не було конфісковано книжечку за січень 1882 р. за “поміщення неостемплованного календаря”, а на Товариство ім. М. Качковського накладено штраф⁸³. Виділ товариства вирішив протестувати, “понеже не былъ то цѣлый календарь, лишь его часть”⁸⁴, проте був змушений перевидати конфісковану книжечку (вже як видання за січень і лютий 1882 р.)⁸⁵. Заходи виділу щодо скасування

⁷⁷ “О «русской Лѣтописи», выданной Обществомъ им. Качковскаго въ 1885 г.,” у С. Г. Шеховичъ, *Наука и праця, дорога до счастья*, ([Львів 1885]), 55–62. (*Изданія Общества имени М. Качковскаго. Книжечка за мѣсяць Апрель 1885*).

⁷⁸ У 1885 р. була ще одна конфіскація книжки товариства – 6 травня поліція забрала зі складу примірники книжечки за березень “Життя та подвиги св. Кирила і Мефодія” за текст молитви до цих святих, який нібито підбурював до порушення існуючих кордонів імперії (тобто фактично за панславистські настрої). Цю книжку дозволила прокуратура і більшість накладу на момент заборони вже встигли розіслати членам товариства. У даному випадку видавцям вдалося довести, що опубліковану молитву раніше неодноразово друкували у схвалених Греко-католицькою церквою виданнях, і апеляційний суд 17 (29) серпня 1885 р. скасував конфіскацію, а поліція повернула арештовані примірники. Конфіскації завдали Товариству ім. М. Качковського значних збитків (до 400 зр.) (XIII отчетъ о дѣятельности центрального выдѣла, 2).

⁷⁹ *Слово*, 7 (19) октября 1878, 3.

⁸⁰ *Ibid.*, 23 февраля (6 марта) 1880, 3.

⁸¹ *Ibid.*, 26 февраля (9 марта) 1880, 3.

⁸² Отчетъ о дѣятельности Общества ... за время отъ 11 (23) сентября 1879 до 4 (16) сентября 1880 г.

⁸³ “[...] ц. к. финансовыя власти, уважаючи части календаря въ изданіяхъ Общества за цѣлый календарь, забрали изъ почты во Львовѣ часть экспедиціи, именно 1088 экземпляровъ «Онуфрій Грушкевичъ, чарѣвникъ, ч. II» (за январь 1882 г.) и наложили на Общество кару въ сумѣ 718 зр. 08 кр.” (Осипъ Мончаловскій, *Памятная книжка въ 25-лѣтній юбилей*, 32).

⁸⁴ *Слово*, 20 февраля (4 марта) 1882, 3.

⁸⁵ *Ibid.*, 2 (14) марта 1882, 4.

конфіскації були успішними настільки, що податківці повернули конфісковані примірники і погодилися замість штрафу на одноразову виплату товариством штемпельного збору⁸⁶. Після цього питання календаря зійшло з порядку денного Товариства ім. М. Качковського на кілька років, хоча потреба у такому виданні залишилася.

На тлі необхідності пошуку нових членів та заохочення їх до регулярної сплати членських внесків виділ товариства у травні 1884 р. повернувся до обговорення видання календаря на 1885 р.⁸⁷ Нарешті, передискутувавши усі ризики такої публікації, передовсім фінансові, керівництво 22 травня (2 червня) вирішило готувати і друкувати популярний календар окремим виданням⁸⁸; він мав вийти як книжка одразу за три місяці (жовтень, листопад і грудень) і коштувати 36 кр.⁸⁹ Календар Товариства ім. М. Качковського на 1885 р. (110 с. тексту, з них власне календар 41 с., 21 аркуш рекламних оголошень)⁹⁰ вийшов у світ у першій половині вересня 1884 р.⁹¹ накладом 4500 прим.⁹²; його упорядник О. Мончаловський отримав за свою роботу 30 зр. гонорару⁹³.

Більше за інші видання товариства календарі рекламували – в пресі⁹⁴ і навіть окремими плакатами⁹⁵. Вони мали заохотити членів заплатити заборговані членські внески, адже безкоштовний примірник виділ планував надсилати тільки особам без боргів⁹⁶. Подібним чином вийшов у світ і календар Товариства ім. М. Качковського на 1886 р. – як ілюстрована книжка більшого обсягу (160 с. тексту, з них сам календар 49 с., 8 аркушів рекламних оголошень)⁹⁷ за вересень, жовтень і листопад 1885 р. накладом 4000 прим.⁹⁸

Оцінки організації видавничої діяльності Товариства ім. М. Качковського та зворотна реакція його виділу. Періодично питання організації книговидання з'являлося під час публічного обговорення діяльності товариства. Такі випадки не були частими і обмежувалися, головню, обміном думками під час щорічних загальних зборів Товариства ім. М. Качковського та окремими публікаціями у пресі. У цьому контексті досліджуваний період можна хронологічно поділити на три частини.

⁸⁶ Осипъ Мончаловскій, *Памятная книжка въ 25-лѣтній юбилей*, 32.

⁸⁷ *Слово*, 28 апрѣля (10 мая) 1884, 3; 3 (15) мая 1884, 4; 10 (22) мая 1884, 3.

⁸⁸ *Ibid.*, 24 мая (5 іюня) 1884, 3.

⁸⁹ *Ibid.*, 5 (17) іюня 1884, 3; 12 (24) іюня 1884, 4.

⁹⁰ Б. А. Д[ѣдицкій], "Осмотръ просвѣтительной дѣятельности," 78.

⁹¹ *Слово*, 4 (16) сентябрю 1884, 4.

⁹² *Ibid.*, 23 августа (4 сентябрю) 1884, 4.

⁹³ *Ibid.*, 13 (25) октября 1884, 3.

⁹⁴ "Можно смѣло утверждать, что календаръ Общества им. М. К. будетъ настольною книжкою въ каждомъ русскомъ домѣ и удовлетворитъ вполнѣ требованіямъ членовъ сего Общества" (*Ibid.*, 4 (16) сентябрю 1884, 4) – про інші тогочасні видання Товариства ім. М. Качковського не було навіть наближених до цієї оцінок.

⁹⁵ На засіданні виділу 1 (13) жовтня 1884 р. вирішили надрукувати і розіслати по філіях 100 прим. спеціального плакату з повідомленням про продаж календаря (*Ibid.*, 4 (16) октября 1884, 3).

⁹⁶ *Ibid.*, 17 (29) іюля 1884, 3.

⁹⁷ Б. А. Д[ѣдицкій], "Осмотръ просвѣтительной дѣятельности," 79.

⁹⁸ XIII отчетъ о дѣятельности центрального выдѣла, 2.

У 1875–1876 рр. відбувалося налагодження книговидання. Навіть керівники Товариства ім. М. Качковського не могли швидко визначитися з тим, якими будуть періодичність, наклад, формат видань, хто мав би займатися їх підготовкою до друку, логістикою розповсюдження тощо. Це був час пошуку, експериментів і помилок. Спочатку, в середині 1875 р., громадськість загалом позитивно сприймала видавничі ініціативи товариства, з ентузіазмом очікуючи швидких результатів. Проте нерегулярний вихід у світ книжечок та їх повільна доставка членам товариства вперше викликали незадоволення на межі 1875–1876 рр.

Частково ці проблеми обговорювали на надзвичайних загальних зборах у січні 1876 р. Тоді керівники товариства (і особисто його голова І. Наумович) визнали, що наклад перших книжечок (10000 прим.) був завеликий; дискутували також і щодо періодичності публікації видань⁹⁹. У “Науці” І. Наумовича за 1876 р. з’явилося дві статті, автор яких (напевно сам голова Товариства ім. М. Качковського) визнав, що протягом першого року (1875/1876) “вправдѣ не успѣло общество наше достарчити ему [народові. – О. С.] на сей рѣкъ книжочокъ въ вартости полного гульдена, народѣ надѣявся бѣльше”¹⁰⁰ та що “не появились на разу хороші писателѣ, книжочки не выходили въ часѣ, не конечно основно, лишь такѣ, якѣ то кажутѣ, на прихваци были составленѣ, и въ самѣй экспедиціи было много хибы, такѣ що терпеливѣсть членѣвъ до крайности злоупотреблялася”¹⁰¹. Проте вважалося, що ці недоліки були викликані неминучими в процесі становлення товариства організаційними проблемами, і з часом їх вдасться усунути.

З 1876/1877 р., який почався 3 (15) травня, виділ Товариства ім. М. Качковського ухвалив видавати книжечки щомісячно – видавнича діяльність мала стати планованим, регулярним процесом із легко прогнозованим результатом. Регулярне книговидання вдалося справді налагодити, і вже на загальних зборах товариства у Стрию, в серпні 1876 р. відзвітували, що виділ виконав зобов’язання видавати щомісяця по книжечці обсягом два аркуші, а якщо нові книжечки “еще и не задовольали всѣхъ, то все-таки побороли трудности первого почина, а дастѣ Богѣ, въ рукахъ нового выдѣла изданія тѣ возрастутѣ объемомѣ и получатѣся содержаниемъ”¹⁰².

Другий період розпочався після загальних зборів Товариства ім. М. Качковського у Стрию. Наприкінці 1870-х рр. організація видавничого процесу вже була відлагодженою, помітних новацій не було – редакційний комітет і виділ товариства намагалися підтримувати діяльність на досягнутому рівні. Хоча “Издания Общества им. М. Качковского” затримувалися з виходом у світ на місяць-два, але це не вважали значною проблемою. З кінця 1877 р. припинилося зростання кількості членів товариства, а ті русини, які вже

⁹⁹ Генеральное собрание членовъ общества имени Михаила Качковского, *Слово*, 13 (25) января 1876, 1–2; 15 (27) января 1876, 1.

¹⁰⁰ О обществѣ Михаила Качковского, *Наука*, Сѣчень 1876, 49.

¹⁰¹ Общество Михаила Качковского, *Наука*, Серпень 1876, 277.

¹⁰² Третье генеральное собрание общества имени Михаила Качковского, *Слово*, 12 (24) августа 1876, 1.

увійшли до його складу, накопичували борги з несплачених членських внесків. Однією з причин такого стану справ вважали незадоволення (радіше глухе, непублічне, але відоме менеджерам товариства) книжечками, передовсім їх змістом, але також і обсягом та логістикою доставки.

Стримано-критична спрямованість оцінок видань Товариства ім. М. Качковського спонукала його виділ у другій половині 1870-х рр. до пояснення ситуації. У кожному з річних звітів протягом 1877–1879 рр. керівництво товариства переконувало, що стосовно книжечок зробило все можливе, вибирало і публікувало найкращі тексти з надісланих рукописів, а якщо не все опубліковане повністю подобається читачам, то винні передовсім руські письменники, які мало пишуть, і брак коштів. На загальних зборах у Перемишлі 8 (20) серпня 1878 р. виділ вперше серед найважливіших завдань товариства назвав економію коштів (“мы во всѣхъ отрасляхъ старались ввести всевозможную ошадность”). Через скорочення прибутків довелося зменшити наклад книжечок, видавати здвоєні випуски, економити на ціні паперу та брошурування, платні офісних працівників¹⁰³. Заощадження на видатках, очевидно, не сприяли зростанню і так не дуже високого рівня видань Товариства ім. М. Качковського.

У прочитаному на загальних зборах 11 (23) вересня 1879 р. в Коломиї звіті виділу товариства були й такі слова: “Чѣмъ была наша хата богата, тѣмъ мы угощали нашихъ друзей, а недовольнымъ скажемъ: Извините! мы старались предложить вамъ наилучшіи куски, якіи намъ доставила народная продукция Галицкой Руси. [...] Если мы и сего года сберегали въ переплетѣ и экспедиции, издавая двойныи книжечки, дѣлали мы то, смотря на финансовыи средства, якіи были въ нашей распорядимости. Подѣ условіями, подобными нашимъ, ніякое другое общество не доказало бы больше. Критикамъ нашимъ въ томъ отношеніи можемъ потому коротко отвѣтити: Дайте фонды! сама бо критика Ваша недостаточна. Дайте гроши, а будемъ издавати 3 и 4 книжечки на мѣсяць”¹⁰⁴.

У 1879–1880 рр. на тлі зниження суспільної активності Товариства ім. М. Качковського, невдалих для русинів результатів виборів до Державної Ради 1879 р. критичні оцінки в пресі стали чіткішими. На початку 1879 р. вперше з’явилася пряма критика товариства в русофільському часописі – двотижневику “Русская рада” (“общество залишило майже всю свою задачу и стало лишь простою редакціею популярныхъ, часомъ дуже слабонько написаныхъ книжочокъ”)¹⁰⁵. І. Наумович визнав, що товариство слід оживити, що воно через брак коштів і якісних популярних видань не змогло “здобыти собѣ крѣпкую поставу въ народѣ”¹⁰⁶. Такі оцінки, хоча й не дуже подобалися

¹⁰³ Отчетъ о дѣятельности центрального Комитета.

¹⁰⁴ Отчетъ о дѣятельности Общества ... за время отъ 8 (20) Августа 1878 до 11 (23) Сентября 1879 года.

¹⁰⁵ Общество имени М. Качковского и его задача, *Русская Рада*, 5 сѣчня 1879, 3.

¹⁰⁶ Иванъ Наумовичъ, “Кто виновать?,” *Наука*, 1 серпня 1879, 233; И. Н., “Органичный трудъ,” *Наука*, 1 серпня 1880, 259.

керівництву Товариства, в цілому були слухними. Проблемою, однак, було знайти вихід із несприятливої ситуації. І. Наумович пропонував “Галицько-руській матиці” та “Просвіті” об’єднатися із Товариством ім. М. Качковського на основі його статуту, а руську інтелігенцію закликав писати *хороші твори*¹⁰⁷, однак це були лише нездійсненні побажання.

Таким чином, на межі 70–80-х років XIX ст. навіть у русофільській пресі та на загальних зборах Товариства ім. М. Качковського неодноразово траплялися критичні оцінки результатів його діяльності. Вони стосувалися насамперед відповідності змісту видань запитам читачів. Різні склади виділу Товариства ім. М. Качковського однастайно визнавали, що істотно вплинути на вирішення цієї проблеми вони не можуть, а повторення тих же докорів неконструктивне і тільки дратує та втомлює.

У першій половині 1880-х рр. (третій період) виправдань у щорічних звітах товариства стало набагато менше порівняно з попередніми роками. Позиція менеджменту товариства стосовно його видань була такою: вони приймали критику книжечок щодо їх змісту, обсягу чи періодичності виходу в світ, але вважали її неминучою з огляду на брак коштів і фахових авторів, а також через партійну (антирусофільську) заангажованість частини критиків і не звертали на таку критику особливої уваги. Тональність їх оцінок була стримано-позитивною: добре, що книжечки тематично досить різноманітні, виходять у світ регулярно і подобаються багатьом читачам. Отже необхідно задовольнятися тим, що є. Виділ Товариства ім. М. Качковського закликав членів пам’ятати про непрості умови, в яких з’являються видання¹⁰⁸, максимально використовувати їх інформаційний та промоційно-просвітницький потенціал і сподіватися на краще в майбутньому.

Із кінця 1870-х рр. все помітніше місце в оцінках діяльності Товариства ім. М. Качковського займало розповсюдження його видань. Члени товариства скаржилися на нерегулярну доставку книжечок, а керівництво неодноразово (вперше на загальних зборах 1878 р.) детально пояснювало, що робить все можливе, аби книжечки регулярно надходили всім членам, а існуючі проблеми пов’язані з несумлінністю філій та агентур товариства на провінції. Окрім того, щодо першої половини 1880-х рр. варто відзначити яскравий епізод з обговоренням мови окремих видань Товариства ім. М. Качковського на загальних зборах у Дрогобичі 1883 р. Тоді відбулася бурхлива дискусія на тему, чи мова видань товариства є добре зрозумілою для селян – наводилися приклади, що в окремих книжечках мова занадто “книжна” (тобто зросійщена) і неосвіченим русинам її важко зрозуміти¹⁰⁹.

¹⁰⁷ И. Н., “Органичный трудъ,” 260.

¹⁰⁸ У 1883/1884 р. виділ одного разу навіть всерйоз розглядав питання розпуску товариства з огляду на брак коштів та загальну непорядкованість справ (Осип Мончаловскій, *Памятная книжка въ 25-лѣтній юбилей*, 35).

¹⁰⁹ XI-ое генеральное собрание, 2.

Отже, бачимо, що навіть серед членів Товариства ім. М. Качковського вистачало критиків його діяльності, а оцінки галицьких народовців та польської преси були ще гострішими. Керівники товариства розглядали всі зауваження в контексті власної особистої спроможності вплинути на ситуацію. Там, де було можливо (балансування бюджету, організація видавничого процесу, внутрішнє діловодство), вони більш-менш успішно намагалися виправити недоліки, натомість там, де результат залежав від інших людей (авторів творів, які хотіло публікувати товариство, керівників філій та агентур, провінційних діячів, які мали вплив на народ), вони фактично усувалися і знімали з себе відповідальність.

Розповсюдження видань Товариства ім. М. Качковського. Аби ефективно здійснювати свою просвітницьку місію, товариству слід було не тільки публікувати, а й максимально повно та успішно поширювати свої видання. Тисячі примірників книжечок, які роками лежали на складі, означали лише марнування коштів товариства і були наочним свідченням прорахунків його керівництва.

Існувало два основні способи розповсюдження видань Товариства ім. М. Качковського: 1) надсилення безкоштовних примірників його членам і 2) продаж у книгарнях чи поза ними. Із початку 1880-х рр. виділ почав все більше книжечок дарувати різним закладам, передовсім руським читальням.

Так як книговидання фінансували члени товариства, сплачуючи річні внески (1 зр.), а зайвих коштів ніколи не було, то наклад видань мав би більш-менш відповідати кількості реальних (тих, що платять внески) членів. З кінця 1870-х рр. так і було – наклад видань незначно перевищував кількість членів товариства. Відповідно, одним із найважливіших завдань для виділу було організувати надійну та регулярну доставку книжечок членам товариства; продаж був лише другорядною справою.

Здавалося б, така доставка мала би бути простою, суто технічною справою. Однак практично відразу, вже 1875 р., виявилася низка клопотів, які ускладнили регулярну доставку книжечок членам і створили товариству немалі проблеми. Відразу зауважу, що більшість членів-селян основну увагу звертали саме на регулярність доставки видань. Такий селянин, як правило, заохочений священником, записувався до Товариства ім. М. Качковського, платив 1 зр. як внесок і чекав щомісяця на нову книжечку. Навіть зміст книжечок для нього не мав такого значення, як справного виходу в світ і доставки. Не отримавши кілька місяців підряд жодної книжечки, такий член товариства відчував себе ошуканим і часто не хотів платити наступного внеску¹¹⁰. Культура читання, точніше, регулярного читання тільки-тільки починала вкорінюватися серед частини (найбільш освіченої і суспільно активної) руського селянства на межі 70–80-х років XIX ст., і цей процес потрібно було дбайливо підтримувати та розвивати. На жаль, у Товариства ім. М. Качковського це виходило не найкращим чином.

¹¹⁰ Сухий, *Від русофільства до москвофільства*, 333–334.

Аби бездоганно розсилати видання, виділ повинен був мати актуальний список членів з їх адресами і чиновника, який би регулярно займався експедицією. Також, звичайно, самі книжечки мали з'являтися у світ регулярно – і, як свідчать бібліографічні повідомлення у “Слові”, з 1876 р. так і було: видання Товариства ім. М. Качковського виходили хоч і з постійною затримкою у місяць-два, але стабільно. З іншим були проблеми. По-перше, абсолютна більшість членів товариства кореспондувала з виділом не напряму, а через різних посередників. Селяни та міщани, а часом й інтелігенти записувалися до товариства і передавали членські внески через парафіяльних священиків, філії та агентури Товариства, редакції руських часописів тощо. Бувало й так, що певна особа записувалася до товариства, але не платила відразу нічого, тільки обіцяла заплатити згодом. Траплялися неминучі помилки з написанням прізвищ, адрес тощо, деякі члени змінювали місце проживання, деякі помирали і т. д., а у виділі про це нічого не знали. Станом на середину 1870-х рр. ще не було прецедентів такого швидкого зростання кількості членів (до 6000–6500 за кілька років) у руських товариствах, не було досвіду організації відповідної роботи. Довелося докласти великих зусиль, аби налагодити діловодство і контролювати поточну інформацію про членів товариства (не тільки вписувати нових, а й виключати вибулих та тих, які не платили внесків) та висилку їм книжечок. Неодноразово виділ інформував, що нарешті порядок із реєстраційними книгами наведено¹¹¹, проте сам факт таких постійних повідомлень свідчить, що проблему було важко усунути.

По-друге, аби зекономити кошти, виділ товариства шукав різні варіанти, аби висилати членам книжечки не напряму кожному, а знову через посередників. Це було чи не найпершою причиною створення численних філій (близько 20 на кінець 1870-х рр., з них реально діяли 10–12) та агентур. Філії (у повітових містах) та окремі особи-агенти¹¹² мали збирати від членів внески і роздавати їм книжечки – товариство ж висилало гуртові партії своїх видань філіям і агентам і таким чином заощаджувало час і гроші. Проблема була в тому, що більшість таких осередків виявилася малоактивною і не виконувала своїх функцій. З різних причин діячі Товариства ім. М. Качковського на провінції не могли або не хотіли регулярно та безкоштовно розвозити і розносити книжечки, збирати (часто – випрошувати) членські внески, тому видання накопичувалися у них, а члени скаржилися до виділу і часто відмовлялися платити далі внески. У відповідь виділ товариства починав розсилати таким членам книжечки напряму¹¹³, а бездіяльність філій жорстко критикував, у т. ч. й публічно. Зрештою, товариство визнало, що значна

¹¹¹ Слово, 29 января (10 февраля) 1877, 3; 9 (21) февраля 1885, 3; Отчетъ о дѣятельности Общества ... за время отъ 19 (31) августа 1882 до 18 (30) августа 1883 года.

¹¹² Перед загальними зборами 1879 р. книжечки товариства роздавали понад 45 осіб (Отчетъ о дѣятельности Общества ... за время отъ 8 (20) Августа 1878 до 11 (23) Сентября 1879 года). Найповніший список осіб, які збирали членські внески і передавали книжечки, опубліковано у звіті за 1879/80 р. Він містить 112 прізвищ (Отчетъ о дѣятельности Общества ... за время отъ 11 (23) сентября 1879 до 4 (16) сентября 1880 г.).

¹¹³ Слово, 15 (27) октября 1877, 3.

частина філій більше зашкодила, аніж допомогла¹¹⁴, а в 1885 р. довелося остаточно відмовитися від філій-посередників у розповсюдженні видань і висилати книжечки всім членам напям¹¹⁵.

По-третє, серйозною і постійною проблемою для Товариства була нерегулярна сплата членами своїх внесків. Існувала вічна дилема: чи припиняти висилку книжечок неплатникам, як того вимагав статут товариства, чи чекати з надією, що вони з часом таки заплатять. Більшість боржників виправдовувалася важким матеріальним становищем, неврожаєм тощо і обіцяла заплатити за кращих часів. Ці обіцянки найчастіше залишалися лише словами. З іншого боку, товариство не хотіло втрачати членів, зменшення їх кількості було сильною антирекламою. У “Слові” постійно публікували заклики виділу до членів товариства погасити заборгованість¹¹⁶. Із часом фінансові проблеми все більше змушували виділ припиняти висилку книжечок боржникам¹¹⁷, позбавляти їх членства, відповідно, корегувати наклад видань¹¹⁸. У будь-якому разі нерегулярність надходження членських внесків до каси товариства (2100–2300 зр. у 1881–1884 рр.) та неможливість покривати їх брак з інших джерел негативно вплинули на ритмічність висилки книжечок багатьом зацікавленим членам Товариства ім. М. Качковського.

Проте сказане вище не означає, що розсилку видань товариства організували дуже погано – ті, хто отримував книжечки безпосередньо від виділу, або члени деяких активних філій та агентур, як правило, не мали проблем із доставкою. Саме надсилання книжечок поштою зі Львова на провінцію не була складним для чиновників товариства процесом. Щоправда, бували претензії і скарги до дирекції пошт, що деякі поштові відділення гублять книжечки або невчасно передають їх адресатам¹¹⁹.

¹¹⁴ Про це йшлося у річних звітах виділу Товариства ім. М. Качковського на загальних зборах 1877 р. (Отчетъ Комитета Общества им. М. Качковского о дѣятельности его за время отъ 10 (22) августа 1876 по 20 сентября (2 окт.) 1877 г. ...) і 1878 р. (“Отчетъ о дѣятельности центрального Комитета,” 3). У звіті за 1877/78 р. було чітко сказано: “Філія завдає цілому товариству досить сильного удару, якщо вона, по-перше, не роздає вчасно надіслані книжечки своїм членам, внаслідок чого багато членів втрачають бажання належати до товариства; по-друге, якщо зібрані від членів гроші не надсилає відразу до центрального комітету”.

¹¹⁵ *Слово*, 4 (16) іюня 1885, 3; 11 (26) ноября 1885, 3. Остаточно вирішили припинити висилку видань філіям з початку 1886 р.

¹¹⁶ *Ibid.*, 8 (20) мая 1876, 3; 18 (30) декабря 1879, 3; 25 сентября (7 октября) 1880, 3, та ін.

¹¹⁷ Згідно зі статутом Товариства ім. М. Качковського 1876 р. і членів виключали особу, яка не платила внесків два роки (“Статути Общества имени Михаила Качковского во Львовѣ,” у Івань Наумович, *Горить!*, (Львовь, 1876), 54. (*Изданий Общества имени Мих. Качковского во Львовѣ V*)). У статуті 1882 р. це положення стало значно суворішим: несплата внеску протягом 6 місяців після закінчення року призводила до виключення із членів, а надсилання книжечок мала припинятися тим членам, які мали тримісячний борг (“Статути Общества им. Михаила Качковского,” 61). Товариство, однак, не дотримувалося цієї норми і дуже часто висилало книжечки членам, які заборгували внески за минулий рік, а інколи навіть за позаминулий рік.

¹¹⁸ Уперше значне зменшення кількості членів Товариства ім. М. Качковського за рахунок викреслення боржників сталося у 1880/81 р. – на час загальних зборів 1881 р. їх стало 4100 (“Генеральное собрание членовъ Общества имени Михаила Качковского 17 (29) сентября 1881 въ Золочевѣ,” *Слово*, 24 сентября (6 октября) 1881, 1). Тоді ж відбулося чергове зменшення накладу видань товариства.

¹¹⁹ *Слово*, 21 февраля (5 марта) 1881, 3; 15 (27) марта 1884, 3.

Налагодити регулярну доставку видань було важливим завданням для менеджерів Товариства, однак слід було подбати і про тих осіб, які могли би стати членами товариства й бажали ознайомитися з його друкованою продукцією. Варто було організувати активну пропозицію книжечок руським селянам і міщанам, які часто мало знали або і зовсім не знали про існування Товариства. Це можна було зробити через філії товариства, книгарні або через розповсюджувачів (кольпортерів), які пропонували б книжечки на ярмарках, храмових святах, відпустах, інших заходах, що збирали в одному місці багато людей. Така практика була дуже давньою (відколи з'явилися в Європі дешеві книжки для масового читача) і поширеною. Однак історично склалося так, що на східногалицьких ярмарках було дуже мало руських книжок.

Виправити таку несприятливу ситуацію неодноразово закликав І. Наумович. Він ще у 1875 р. писав: “Общество наше успѣвати не будетъ, если не будемъ имѣти кольпортеровъ и агентуръ по всѣмъ городамъ повѣтовымъ и другимъ соотвѣтнымъ мѣстамъ. [...] Кольпортеръ опытный, объѣзжающій города и села, розвозилъ бы всякіи русскіи книжки и собиралъ бы членовъ, а изъ самыхъ рабатовъ и отсотковъ могъ бы жити. На всю Галичину пустити бы такихъ пять кольпортеровъ [...]”¹²⁰. Згодом він повторив ті ж думки у листі до загальних зборів Товариства ім. М. Качковського 1879 р. у Коломиї. Розповсюджувачі книжок, на думку І. Наумовича, не тільки би їх продавали, а й одночасно рекламували товариство, знаходили для нього нових членів, збирали членські внески тощо – і робили би для просвіти руського народу і розвитку його національної свідомості стільки, як для свого народу роблять кольпортери польських книжок¹²¹. Пізніше з'явилося ще кілька статей на цю ж тему¹²². Дуже важливим був прямий, безпосередній контакт товариства із селянами через розповсюджувачів і промоторів його видань та ідей. Розмова із компетентною особою про товариство, його мету та завдання, можливість потримати в руках різні його книжечки, принагідно придбати для себе інші руські книжки, образи святих тощо, справили б на пересічного селянина чи міщанина більше враження, ніж згадка про якесь там товариство у Львові від місцевого священика або заклики приєднуватись до нього у газетах.

Пропозицію найняти кольпортера загальні збори Товариства ім. М. Качковського підтримали¹²³, виділ зайнявся пошуком відповідної кандидатури, однак її не знайшли до середини 1880-х рр. Не знайшлося осіб, які могли б гарантувати товариству (очевидно, певною грошовою заставою) беззбитковість такого проекту¹²⁴ та мали дозвіл на відповідну торговельну діяльність¹²⁵. Після 1881 р. згадки про пошук кольпортера перестали

¹²⁰ [Иванъ Наумовичъ], “Изъ Скалата,” *Слово*, 8 (20) іюля 1875, 1.

¹²¹ Седмoe генеральное Собрание.

¹²² І. Б., “Изъ подъ Зеленьхъ Горъ,” *Слово*, 13 (25) ноября 1880, 2; “Отъ Равы русской,” *Слово*, 18 (30) апрѣля 1881, 3; “Хроника,” *Проломъ*, 8 (20) мая 1881, 7.

¹²³ Седмoe генеральное Собрание.

¹²⁴ Отчетъ о дѣятельности Общества ... за время отъ 11 (23) сентябрю 1879 до 4 (16) сентябрю 1880 г., 1.

¹²⁵ Генеральное собрание членовъ Общества ... 17 (29) сентябрю 1881, 1.

з'являтися у річних звітах товариства (хоча пропозиції від окремих осіб іноді надходили)¹²⁶, натомість більше уваги стали приділяти книгарням і дарункам книжечок читальням та деяким інституціям.

Незадовго після того, як перші книжечки Товариства ім. М. Качковського виготовили в друкарні Ставропігійського інституту, вони з'явилися (ще у 1875 р.) в книгарні інституту. На початку 1876 р. оголосили про можливість надсилання видань на продаж у провінцію¹²⁷. Однак, враховуючи те, що надсилати дешеві книжечки провінційним книгарням товариству було не надто прибутково і вигода очікувалася мізерна, головним місцем продажу наприкінці 1876 р. визначили книгарню Ставропігійського інституту у Львові; там книжечки продавали з рабатою (комісійними для продавця) 20 %¹²⁸. Обсяг продажу був незначний – за видання 1875–1878 рр. товариство отримало 55 зр. 85 кр. (19 травня 1879 р.), а 29 квітня (11 травня) 1882 р. за продані, мабуть, 1881 р. книжки – 23 зр. 54 кр.¹²⁹ Очевидно, протягом 1875–1881 рр. товариство отримувало за продані в інститутській книгарні книжки приблизно 10–20 зр. щороку, тобто 10–20 % від середніх щорічних прибутків від продажу книг.

Якусь невелику кількість книжок продавали в інших (неруських) книгарнях. У звітах засідань виділу Товариства ім. М. Качковського іноді трапляються згадки про угоди з ними та надсилання літератури на продаж: книгарням Чилліка у Тернополі¹³⁰, Шварца у Самборі, братів Єленів у Перемишлі, Міллера в Бучачі¹³¹, Гешелеса в Перемишлі¹³². Відомо, що у 1881/1882 р. виділ вів переговори з книгарнями у Тернополі, Самборі, Дрогобичі, Золочеві, Коломиї, Перемишлі, Бродах, Бучачі та Чернівцях¹³³. Деяким книгарням видання передавали філії товариства – так було у Золочеві (книгарні Цукеркандля), Дрогобичі та ін.¹³⁴ Комісійні були звичні – 20 %. Під час і після процесу Ольги Грабар деякі книгарні відмовлялися від співпраці з Товариством ім. М. Качковського з огляду на його “москвофільську” репутацію¹³⁵.

Більші обсяги видань товариство планувало реалізовувати через свої філії та окремих добровільних продавців, які б за ті ж 20 % винагороди продавали книжечки у місці свого перебування. Значні партії видань передали

¹²⁶ Протоколи, заяви, листи та інші матеріали про організаційну і пропагандистську діяльність товариства, 1884–1885 рр., ЦДІАЛ, ф. 182, оп. 1, спр. 6, арк. 23–23 зв.

¹²⁷ *Слово*, 20 марта (1 апрѣля) 1876, 3.

¹²⁸ Листування з Товариством ім. Качковського про комісійний продаж книжок, 1876–1877 рр., ЦДІАЛ, ф. 129, оп. 2, спр. 1135, арк. 1 (лист виділу Товариства ім. М. Качковського до керівництва Ставропігійського інституту, Львів, 21 жовтня (2 листопада) 1876 р.).

¹²⁹ *Ibid.*, арк. 7 зв. – 8 (чернетка відповіді керівництва Ставропігійського інституту до виділу Товариства ім. М. Качковського, Львів, 29 квітня (11 травня) 1882 р.).

¹³⁰ *Слово*, 23 апрѣля (5 мая) 1877, 3.

¹³¹ *Ibid.*, 9 (21) января 1882, 4.

¹³² *Ibid.*, 13 (25) октября 1884, 3.

¹³³ Осип Мончаловскій, *Памятная книжка въ 25-лѣтній юбилей*, 31.

¹³⁴ Отчет о дѣятельности Общества ... за время отъ 11 (23) сентября 1879 до 4 (16) сентября 1880 г., 1.

¹³⁵ Генеральное собраніе членовъ Общества ... 17 (29) сентября 1881, 1.

на провінцію у 1876–1877 рр. Однак і такий варіант себе не виправдав – книжок купували небагато, до того ж розповсюджувачі не поспішали звітувати перед товариством про результати своєї роботи і надсилати до Львова гроші. Неодноразово у “Слові” (7 разів протягом 1876–1880 рр.) з’являлися заклики виділу Товариства ім. М. Качковського до продавців прислати гроші за книжки¹³⁶. Останній з них датований 21 червня (3 липня) 1880 р., і в ньому вже було прохання повернути непродані примірники¹³⁷. Пізніше подібних згадок не було – очевидно, період більш-менш масової пропозиції книжечок філіями та окремими розповсюджувачами завершився¹³⁸. Значним чином це співпало зі зменшенням активності самих філій Товариства ім. М. Качковського, хоча деякі, найдієвіші з них, продавали книжечки і в 1880-х рр. На межі 70–80-х років XIX ст. найбільше відзначилися філії у Станіславові та Сокалі. Окрім того, видання товариства можна було придбати і в його канцелярії¹³⁹.

Прибутки від продажу книжечок ніколи не мали важливого значення для бюджету Товариства ім. М. Качковського. Зокрема, за час від кінця 1876 р. по 1881 р. їх надійшло на суму 497 зр. 07 кр. – приблизно 100 зр. щороку. У структурі прибутків товариства протягом 1876–1884 рр. частка за продані книжки була найбільшою у 1879/80 р. – лише 4 %¹⁴⁰.

З початку 1880 р. більшого значення для реклами товариства і розширення кола читачів його видань набули продажі за зниженими цінами та дарування книжечок окремим установам та організаціям. Практика безкоштовного розповсюдження видань з’явилася ще у 1876 р. У другій половині 1870-х рр. Товариство ім. М. Качковського інколи дарувало партії книжечок військовим (у т. ч. для бібліотеки військового шпиталю у Львові), ув’язненим (бібліотеці Львівської в’язниці), на премії найкращим школярам тощо¹⁴¹. Руським читальням тоді книжечок на пільгових умовах майже не надсилали. Із 1880 р. такий стан справ почав змінюватися і вже у звіті за 1880/81 р. було згадано, що товариство продавало різним сільським читальням книжечки попередніх років за півціни¹⁴². Навесні 1882 р. з’явилися перші повідомлення по дарування окремим читальням партій у кільканадцять книжечок¹⁴³. Іншим читальням товариство продовжувало продавати свої видання за півціни.

У той час із кожним роком збільшувалася кількість новозаснованих руських читалень у Галичині. Деякі з них прохали Товариство ім. М. Качковського (а також “Просвіту” та ін.) подарувати їм книжечки,

¹³⁶ На кінець липня 1878 р. приватні розповсюджувачі були винні товариству за книжки, взяті на продаж, приблизно 1000 зр. (Отчет о дѣятельности центрального Комитета, 2).

¹³⁷ *Слово*, 21 іюня (3 іюля) 1880, 3.

¹³⁸ На початку 1880-х рр. купівля руських популярних книжечок у Галичині помітно зменшилася (“Чому наша народна литература не подносится?”, *Русская Рада*, 16 (28) мая 1882, 64).

¹³⁹ *Слово*, 11 (23) декабря 1880, 3.

¹⁴⁰ Приходы и расходы Общества ... за время отъ 25 Сентября 1879 до 9 Сентября 1880 г., 47.

¹⁴¹ *Слово*, 16 (28) октября 1876, 3; 8 (20) декабря 1876, 3; 10 (22) августа 1878, 2; 17 февраля (1 марта) 1879, 3; 29 марта (10 апрѣля) 1879, 3, та ін.

¹⁴² Генеральное собрание членовъ Общества ... 17 (29) сентября 1881, 1.

¹⁴³ *Слово*, 2 (14) марта 1882, 4; 1 (13) мая 1882, 3.

бо не мали на початках своєї діяльності коштів, аби їх придбати. Русофільське просвітницьке товариство не могло залишитися осторонь піднесення читальняного руху серед русинів і підтримувало його, у т. ч. й даруванням літератури. Із другої половини 1882 р. читальні почали приймати в товариство, надсилаючи при цьому книжечки безкоштовно або за зниженою ціною¹⁴⁴. У 1883 р. цей процес посилювався, причому все більше пільговий продаж книжечок Товариства ім. М. Качковського поступався місцем їх даруванню. Як правило, дарували в середньому 15–25 книжечок перших років видання (1875–1877).

Найчастіше у 1883–1885 рр. перебіг подій був наступним. Новозаснована читальня вступала до Товариства ім. М. Качковського¹⁴⁵ (нераз бувало, що одночасно – і до “Просвіти”)¹⁴⁶, сплачувала 1 зр. 20 кр., отримувала таким чином право на безкоштовний примірник видань за поточний рік, але при цьому просила в дар книжечки за попередні роки з метою комплектування своєї бібліотеки¹⁴⁷. Товариство не відмовляло і надсило безкоштовно два річники своїх видань. Із кінця 1883 р. така практика стала масовою. Зокрема, у звіті Товариства ім. М. Качковського за 1884/85 р. йдеться, що 69 руських читалень отримали 2780 прим. його видань у подарунок¹⁴⁸. Окрім того, безкоштовні примірники книжечок товариства надсилали до бібліотек різних руських товариств, бурс, редакцій газет, для військових та в’язнів, висилали книжечки і до бібліотек та товариств за кордоном, головнo до Росії¹⁴⁹.

Таким чином, Товариство ім. М. Качковського за допомогою безкоштовного розповсюдження своїх видань рекламувало себе, заохочувало читальні до членства, збільшувало коло читачів своїх книжечок і при цьому цілком коректно і пристойно позбувалося надлишку накладів за минулі роки¹⁵⁰, розвантажуючи свій склад.

¹⁴⁴ Першою такою читальнею, про яку написало “Слово”, була читальня у Крилосі (Ibid., 26 августа (7 сентября) 1882, 3).

¹⁴⁵ У 1883/84 р. членами Товариства ім. М. Качковського стали 80 руських читалень (“Справозданье о дѣятельности центрального Выдѣла ... за 1884 годъ,” 90), у 1884/85 р. – 97 читалень (XIII отчетъ о дѣятельности центрального выдѣла, 2).

¹⁴⁶ А. В. Вендланд услід за Михайлом Павликом наголосила на тому, що одночасна приналежність до двох руських просвітницьких товариств була на початку 1880-х рр. позитивним явищем, а “доступність одночасно русофільської та української національної народної літератури стимулювала особливо багатьох українців до читання – і то до читання в товаристві” (Вендланд, *Русофіли Галичини*, 309).

¹⁴⁷ Див. наприклад: Матеріали про організаційну і пропагандистську діяльність товариства (звіти, донесення, листи і листування, протоколи і інші), 1879–1885 рр., ЦДІАЛ, ф. 182, оп. 1, спр. 5, арк. 27, 36, 37, 42, 45, 47, 52, 59–60, 66–66 зв., 69–70 та ін.

¹⁴⁸ XIII отчетъ о дѣятельности центрального выдѣла, 2.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Перед загальними зборами 1878 р. на складі товариства зберігалось 28767 прим. видань на суму понад 3466 зр. (Отчетъ о дѣятельности центрального Комитета, 2), а після ретельної інвентаризації на початку листопада 1884 р. – вже 64096 прим. на суму 8882 зр. 59 кр. (*Слово*, 25 октября (6 ноября) 1884, 3).

Висновки. Аналіз організації видання і розповсюдження книжечок Товариства ім. М. Качковського показує, що керівники товариства намагалися, передовсім, пристосувати реалізацію просвітницької програми до його матеріальних, кадрових і промоційних можливостей. Основні зусилля редакційного комітету та віділу товариства спрямовувалися на забезпечення регулярного книговидавання. Перехід на публікацію щомісячних випусків визначеного формату дозволив менеджерам Товариства ім. М. Качковського завжди мати у своєму розпорядженні перед щорічним звітом наочні результати своєї роботи. Важливим було те, що книжечки виходили більше-менше вчасно, мали прогнозовані обсяг, тематику, ідейну спрямованість. Цього вистачало, аби загальні збори позитивно оцінили діяльність чергового складу віділу товариства.

Власне організаційну, технічну складову процесу підготовки до друку, виготовлення і поширення видань Товариства було відпрацьовано головню у 1876–1877 рр. Після того віділ займався балансуванням бюджету, оптимізацією діловодства та контактів з осередками товариства і його членами на провінції, а також намагався реагувати на запити громадськості щодо книжечок та на актуальні виклики національно-політичного характеру. Обмежені матеріальні та інтелектуальні ресурси товариства зумовили економ-варіант виконання його завдань – Товариство ім. М. Качковського змогло забезпечити своє існування майже без зовнішньої підтримки, однак за повільного темпу розвитку, з періодами відступу і стагнації.

Амбітні плани за короткий час зібрати багато членів і охопити впливом якщо не більшість, то значне число руських селян, які читали (газета “Слово” оцінювала їх кількість на початку 1879 р. у 20 тисяч)¹⁵¹, реалізувати не вдалося. Початковий ентузіазм тривав недовго і змінився розумінням того, що аби привабити, а ще важливіше утримати руських селян і міщан у складі Товариства ім. М. Качковського, потрібні тривалі зусилля і терпіння. З часом русофільське просвітницьке товариство знайшло своє місце серед галицьких русинів, хоча його вплив був меншим, ніж очікували засновники.

Загалом досвід перших десяти років діяльності Товариства ім. М. Качковського був корисним і для самого товариства, і для всіх організаторів просвітницької діяльності серед русинів. Виявилося, що творчого потенціалу місцевих авторів-русофілів достатньо, аби щомісяця видавати книжечки для народу, проте можливості для самостійного розвитку дуже обмежені. Видавнича програма була занадто локальною, компілятивною і консервативною, хоча й тематично різноманітною. Розповсюдження і популяризацію книжок Товариства ім. М. Качковського важко назвати відлагодженим процесом – надто багато залежало від зусиль окремих осіб, на яких товариство не мало впливу і які не були готові до постійної громадської роботи. Проте селяни, хоча і з труднощами, повільно, усе ж привчалися до читання науково-популярних, художніх і публіцистичних текстів.

¹⁵¹ Львовь 24. февраля (8. марта), *Слово*, 24 февраля (8 марта) 1879, 1.

Це позитивно вплинуло на їх громадську активність, спочатку через заснування читалень, а згодом (або і майже одночасно) через інші форми громадської самоорганізації. У короткостроковій перспективі діяльність Товариства ім. М. Качковського щодо видання і розповсюдження просвітницької літератури викликала чимало критики, але з часом виявилось, що вона зіграла важливу роль у перетворенні руського простолюду на повноцінного учасника громадського і політичного життя Галичини на межі XIX–XX ст.

REFERENCES

- B. A. D. [Didytskii, Bohdan]. "Osmotr prosvyitelnoi diiatelnosti Obshchestva im. Mykhaila Kachkovskoho za pervykh 12 lit yeho sushchestvovania." In *I. Lvovskaia Stavropihiia i 300-litnii prazdnik iei sushchestvovania. Opovidannia Bohdana A. Didytskoho, chlena Stavropihiiskoho Instituta. II. Schastnyi Pototskii i Khristina Komorovska. Istorichne opovidannia Vasyliia Chernetskoho*, 70–84. [Lviv, 1886]. (Izdaniia Obshchestva imeni M. Kachkovskoho 121 i 122). (in Ruthenian).
- Chomu nasha narodna literatura ne pidnosytisia? *Russkaia Rada*, May 16 (28), 1882, 64–65. (in Ruthenian).
- Heneralnoe sobranie chlenov obshchestva imeni Mykhaila Kachkovskoho. *Slovo*, Jan. 10 (22), 1876, 1; Jan. 13 (25), 1876, 1–2; Jan. 15 (27), 1876, 1–2. (in Ruthenian).
- Heneralnoe sobranie chlenov Obshchestva imeni Mykhaila Kachkovskoho 17 (29) sentiabria 1881 v Zolochievi. *Slovo*, Sep. 24 (Oct. 6), 1881, 1–2; Sep. 29 (Oct. 11), 1881, 1–2. (in Ruthenian).
- Heneralnoe sobranie chlenov obshchestva imeni Mykhaila Kachkovskoho 19 (31) avhusta 1882 h. vo Lvovi. *Slovo*, Aug. 21 (Sep. 2), 1882, 1. (in Ruthenian).
- Heneralnoe sobranie chlenov Obshchestva im. Mykhaila Kachkovskoho v Ternopoli, 17 (29) sentiabria t. h. *Slovo*, Sep. 20 (Oct. 2), 1884, 1; Sep. 22 (Oct. 4), 1884, 1–2. (in Ruthenian).
- I. B. "Iz pod Zelenykh Hor." *Slovo*, Nov. 13 (25), 1880, 2. (in Ruthenian).
- I. N. "Orhanichniy trud." *Nauka*, Jun. 1, 1880, 194–201; Jul. 1, 1880, 226–235; Aug. 1, 1880, 258–261; Sep. 1/Oct. 1, 1880, 311–314. (in Ruthenian).
- Khronika. *Prolom*, May 8 (20), 1881, 7. (in Ruthenian).
- "Konkurs na populiarnuiu «Istoriuu Rusi»," in *Nasha zemlia*, sost. D. iz nad D., 43–44. [Lviv, 1884]. (Izdaniia Obshchestva imeni M. Kachkovskoho. Knyzhechka za misiats Fevral 1884). (in Ruthenian).
- Lukashiv, Volodymyr. "Diialnist «Tovarystva im. M. Kachkovskoho» v Skhidnii Halychyni (druha polovyna XIX – pochatok XX st.)." Ph. D. diss. abstract, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2014. (in Ukrainian).
- Lukashiv, Volodymyr. "Vydavnycha diialnist «Tovarystva im. M. Kachkovskoho» (druha polovyna XIX – pochatok XX st.)," in *Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Ternopil i Ternopillia v istorii ta kulturi Ukrainy i svitu (vid naidavnishykh chasiv do siohodennia)"*, edited by Ivan Zuliak, part II, 172–177. Ternopil, 2012. (in Ukrainian).
- Lvov 24. fevralia (8. marta). *Slovo*, Feb. 24 (Mar. 8), 1879, 1. (in Ruthenian).

- Lystuvannia z Tovarystvom im. Kachkovskoho pro komisiinyi prodazh knyzhok, 1876–1877 rr. *Central State Historical Archives of Ukraine, Lviv*, Fund 129, Series 2, File 1135. (in Ruthenian).
- Magochii, Pavlo Robert. “Kulturni orhanizatsii yak zasib natsionalnoho vidrozhennia: tovarystvo «Obshchestvo imeni Mykhaila Kachkovskoho» v Halychyni.” In Magochii, Pavlo Robert. *Halychyna (istorychni ese)*, 185–227. Lviv, 1994. (in Ukrainian).
- Materialy pro orhanizatsiinu i propahandystsku diialnist tovarystva (zvity, donesennia, lysty i lystuvannia, protokoly i inshi), 1879–1885 rr. *Central State Historical Archives of Ukraine, Lviv*, Fund 182, Series 1, File 5. (in Ruthenian).
- Monchalovskii, Osyp. *Pamiatnaia knyzhka v 25-litnii yuvilei Obshchestva imeni Mykhaila Kachkovskoho*, edited by Bohdan Didytskyi. Lviv: Iz pechatni Stavropihiiskoho Instituta, 1899. (Izdanie Obshchestva imeni Mykhaila Kachkovskoho 285). (in Ruthenian).
- [Naumovych, Ivan]. “Iz Skalata.” *Slovo*, Jun. 8 (20), 1875, 1–2. (in Ruthenian).
- Naumovych, Ivan. “Kto vinovat?” *Nauka*, Aug. 1, 1879, 228–234. (in Ruthenian).
- O obshchestve Mykhaila Kachkovskoho. *Nauka*, January 1876, 48–50. (in Ruthenian).
- “O «russkoi Litopysi», vydannoi Obshchestvom im. Kachkovskoho v 1885 h.” In Shekhovych, S. H. *Nauka i pratsia, doroha do shchastia*, 55–62. Lviv, 1885. (Izdaniia Obshchestva imeni M. Kachkovskoho. Knyzhechka za misiats April 1885). (in Ruthenian).
- Obshchestvo imeni M. Kachkovskoho i yeho zadacha. *Russkaia Rada*, Jan. 5, 1879, 3–4. (in Ruthenian).
- Obshchestvo Mykhaila Kachkovskoho. *Nauka*, August 1876, 273–280. (in Ruthenian).
- Ot Ravy russkoi. *Slovo*, Apr. 18 (30), 1881, 3. (in Ruthenian).
- Otchet kasovyi iz upravleniia iminiem Obshchestva imeni M. Kachkovskoho za vremia ot 1 (13) avhusta 1876 do 18 (30) sentiabria 1877. *Slovo*, Sep. 22 (Oct. 4), 1877, 2. (in Ruthenian).
- Otchet kasovyi Obshchestva im. Mykh. Kachkovskoho vo Lvovi za vremia ot 19 sentiabria (1 oktiabria) 1877 do 1 (13) avhusta 1878. *Slovo*, Aug. 16 (28), 1878, 3. (in Ruthenian).
- Otchet kasovyi Obshchestva im. M. Kachkovskoho vo Lvovi za vremia ot 1 (13) avhusta 1878 do 3 (15) sentiabria 1879. *Slovo*, Sep. 10 (22), 1879, 1. (in Ruthenian).
- Otchet Komiteta Obshchestva im. M. Kachkovskoho o diiatelnosti yeho za vremia ot 10 (22) avhusta 1876 po 20 sentiabria (2 okt.) 1877 h., sostavlennyi i predlozhennyi v piatom heneralnom sobranii chlenov Obshchestva vo Lvovi mistopredsidatelem Vened. M. Ploshchanskim. *Slovo*, Sep. 27 (Oct. 9), 1877, 1–2. (in Ruthenian).
- Otchet o diiatelnosti Obshchestva im. Mykhaila Kachkovskoho za vremia ot 8 (20) Avhusta 1878 do 11 (23) Sentiabria 1879 hoda, sostavlennyi i prochennyi 11 (23) Sentiabria s. h. na VII heneralnom Sobranii chlenov v Stanislavovi predsidatelem Obshchestva Venedyktom M. Ploshchanskim. *Slovo*, Sep. 18 (30), 1879, 2–3. (in Ruthenian).
- Otchet o diiatelnosti Obshchestva im. Mykhaila Kachkovskoho za vremia ot 11 (23) sentiabria 1879 do 4 (16) sentiabria 1880 h., sostavlennyi i prochennyi 4 (16) sentiabria s. h. na VIII heneralnom Sobranii chlenov v Kolomyi predsidatelem Obshchestva Venedyktom M. Ploshchanskim. *Slovo*, Sep. 9 (21), 1880, 1–2. (in Ruthenian).
- Otchet o diiatelnosti Obshchestva imeni Mykhaila Kachkovskoho za vremia ot 19 (31) avhusta 1882 do 18 (30) avhusta 1883 hoda, otchytannyi v heneralnom sobranii v Drohobychi. *Slovo*, Sep. 17 (29), 1883, 1–2. (in Ruthenian).
- Otchet o diiatelnosti tsentralnoho Komiteta i filii Obshchestva i. M. Kachkovskoho za 1877/8 hod, sostavlennyi i prochennyi 8 (20) avhusta s. h. na VI-om heneralnom Sobranii chlenov v Peremyshli predsidatelem Obshchestva Venedyktom Ploshchanskim. *Slovo*, Aug. 10 (22), 1878, 1–3. (in Ruthenian).

- Potoczny, Jerzy. *Oświata dorosłych i popularyzacja wiedzy w plebejskich środowiskach Galicji doby konstytucyjnej (1867–1918)*. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1998. (Galicja i jej dziedzictwo 10).
- Протоколи, заіавы, лсты та іншы материалы про орhanізaцію та пропагандыстску діалніст тoварыства, 1884–1885 рр. *Central State Historical Archives of Ukraine, Lviv*, Fund 182, Series 1, File 6. (in Ruthenian).
- “Prykhody i rozkhody Obshchestva imeni Mykhaila Kachkovskoho vo Lvovi za vremia ot 25 Sentiabria 1879 do 9 Sentiabria 1880 h.” In *Sviatkovanie Nedil i Svat pislia nauki mirskykh uchenych liudei. V dodatku Otchet o diiatelnosti Obshchestva im. Mykh. Kachkovskoho za mynuvshyi hod*, 47–48. [Lviv, 1880]. (Izdaniia Obshchestva imeni M. Kachkovskoho. Knyzhechka za misiats Noiabr 1880). (in Ruthenian).
- “Prykhody i rozkhody Obshchestva imeni Mykhaila Kachkovskoho vo Lvovi za vremia ot 28 avh. (9 sent.) 1880 do 13 (25) sent. 1881 h.” In Halka, Ihnatii. *O pravakh i povynnostiakh v hromadi. Chast II: Prava i povynnosti v hromadi poosobno*, 45–46. [Lviv, 1881]. (Izdaniia Obshchestva imeni M. Kachkovskoho. Knyzhechka za misiats Oktovrii 1881). (in Ruthenian).
- Rozschet prykhodov i roskhodov Obshchestva im. Mykhaila Kachkovskoho vo Lvovi za vremia ot 9 (21) avhusta 1882 do 3 (15) sentiabria 1883. *Slovo*, Sep. 17 (29), 1883, 2. (in Ruthenian).
- Rozschet prykhodov i roskhodov Obshchestva im. Mykhaila Kachkovskoho vo Lvovi za vremia ot 3 (15) sentiabria 1883 do 4 (16) sentiabria 1884. *Slovo*, Sep. 20 (Oct. 2), 1884, 1–2. (in Ruthenian).
- Sedmoe heneralnoe Sobranie chlenov obshchestva im. Mykhaila Kachkovskoho ot 11 (23) sentiabria s. h. *Slovo*, Sep. 18 (30), 1879, 1–2. (in Ruthenian).
- “Spravozdanie o diiatelnosti tsentralnogo Vydila «Obshchestva imeni Mykhaila Kachkovskoho» za 1884 hod.” In *Nabozhnyi pisni*, 84–93. Lviv, 1884. (Izdaniia Obshchestva imeni M. Kachkovskoho. Knyzhechka za misiats Avhust i Sentiabr 1884). (in Ruthenian).
- “Statuty Obshchestva im. Mykhaila Kachkovskoho.” In Naumovych, Ivan. *Onufrii Hrushkevych charivnyk. Chast vtorai*, 59–72. [Lviv, 1882]. (Izdaniia Obshchestva imeni M. Kachkovskoho. Knyzhechka za misiats Yanuarii 1882). (in Ruthenian).
- “Statuty Obshchestva imeni Mykhaila Kachkovskoho v Kolomyi.” In Naumovych, Ivan. *S Bohom!*, 11–21. Kolomyia, 1875. (Izdaniia Obshchestva imeni Mykh. Kachkovskoho v Kolomyi I). (in Ruthenian).
- “Statuty Obshchestva imeni Mykhaila Kachkovskoho vo Lvovi.” In Naumovych, Ivan. *Goryt!*, 52–64. Lvov, 1876. (Izdaniia Obshchestva imeni Mykh. Kachkovskoho vo Lvovi V). (in Ruthenian).
- Sukhyi, Oleksiy. *Vid rusofilstva do moskvofilstva (rosiyskyi chynnyk u hromadskii dumtsi ta suspilno-politychnomu zhytti halytskykh ukrainsiv u XIX stolitti)*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2003. (in Ukrainian).
- Sviashch. Zh. Le. O-ii. “Niskolko slov o populiarnoi Istorii Rusi.” *Novyi prolom*, Apr. 28 (May 10), 1884, 1; May 9 (21), 1884, 1. (in Ruthenian).
- Tretie heneralnoe sobranie obshchestva imeni Mykhaila Kachkovskoho. *Slovo*, Aug. 12 (24), 1876, 1–2. (in Ruthenian).
- Vendland, Anna Veronika. *Rusofily Halychyny. Ukrainski konservatory mizh Avstriieiu ta Rosiieiu, 1848–1915*. Lviv: Litopys, 2015. (in Ukrainian).
- [Vintkovskii, Dmytrii]. *Tserkovnyi bratstva na Rusi*. Lviv, 1878. (Izdaniia Obshchestva imeni M. Kachkovskoho. Knyzhochka za misiats Mai, 1878). (in Ruthenian).

- “Visti iz tsentr. Vydila.” In I. *Desiat zapovidei Bozhykh v povistiakh*. [Lviv, 1882], ch. II, 75–80. (Izdaniia Obshchestva imeni M. Kachkovskoho. Knyzhechka za misiatsi Yul i Avhust 1882). (in Ruthenian).
- “Vykaz prykhodov i rozkhodov Obshchestva imeni Mykhaila Kachkovskoho za vremia ot 8 (20) Yanvaria do 31 Iiuliia (12 Avhusta) 1876 h.” In *Izdaniia Obshchestva imeni Mykhaila Kachkovskoho*, part 3, *Za vremia ot 3. (15.) Yuliia do 3. (15.) Avhusta 1876*, 94–96. [Lviv, 1876] (in Ruthenian).
- XI-oe heneralnoe sobranie chlenov Obshchestva im. M. Kachkovskoho v Drohobychi. *Slovo*, Sep. 10 (22), 1883, 1–2. (in Ruthenian).
- XIII otchet o diiatelnosti tsentralnogo vydila Obshchestva im. Mykhaila Kachkovskoho, za vremia ot 29 sentiabria 1884 po 1 sentiabria 1885 hoda. *Slovo*, Nov. 23 (Dec. 5), 1885, 2. (in Ruthenian).

ORGANIZATION OF PUBLISHING AND DISTRIBUTION OF PUBLICATIONS OF MYKHAILO KACHKOVSKYI SOCIETY IN 1875–1885

Oleksandr SEDLIAR

Lviv Ivan Franko National University,

Scientific Library

5 Drahomanov str., 79601, Lviv, Ukraine,

e-mail: ol.sedlyar@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3787-9744>

In the second half of XIX century several public organizations were founded to implement one of the key tasks of Galician Ruthenians – enlightenment of the people – including the Russophile Mykhailo Kachkovskyi Society. The article deals with organization of book publishing and book distribution of this society (the main activity aimed to fulfill the tasks of the society) during first ten years. Throughout this time, management was able to deal with organization of the publishing process and the distribution of publications. The editorial committee was engaged directly in the organization of book publishing; the executive committee of M. Kachkovskyi Society engaged the publishing program and took final decisions about single books. Throughout 1875–1885 years Society managed to publish 92 books in 122 issues and two additional ones. Books of M. Kachkovskyi Society were small-volume (1–3 sheets) and small-format, they were issued like a periodicals, once per month. Members of Society received them free of charge through the intermediary of branches and agents of M. Kachkovskyi Society or directly by post from Lviv. The publications could have been purchased in some bookstores, in various centers of the Society and from individual sellers, but this method of distribution was not a priority for the Society. The publishing activities of M. Kachkovskyi Society (mainly the content of publications) and books delivery logistics were rather critically estimated by Galician Ruthenians, but leaders of the Society explained the obvious shortcomings by passivity of Galician Ruthenians as authors of educational literature, promoters and distributors of publications in province, by poor quality of the proposed manuscripts and by constant lack of funds.

Keywords: M. Kachkovskyi Society, enlightenment of the people, popular literature for the people, the history of Ukrainian book publishing, Galician Russophilia.

Стаття надійшла до редколегії 17.08.2018

Стаття прийнята до друку 26.04.2019